

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Etická výchova v hodinách náboženství na vybraných
církevních základních školách v České republice**

**Ethical Education in Religious Lessons at the Chosen Church
Primary Schools in the Czech Republic**

Diplomová práce

Vedoucí práce:

Doc. ThDr. Jiří Vogel, ThD.

Autor:

Bc. Adéla Javůrková

Praha 2018

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala svému vedoucímu práce, panu doc. ThDr. Jiřímu Vogelovi, Th.D., za odborné vedení, rady a vstřícnost při konzultacích a během celého zpracování této diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za trpělivost a podporu, kterou mi během koncipování této práce věnovali. Zvláštní poděkování pak patří mému dědečkovi, který je pokaždé otevřený a ochotný poskytnout mi reflexi k jakémukoliv mému studijnímu úkolu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací „Etická výchova v hodinách náboženství na vybraných církevních základních školách v České republice“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. 7. 2018

Adéla Javůrková

Anotace

Tato diplomové práce s názvem *Etika v hodinách náboženství na vybraných církevních školách v České republice* se snaží seznámit čtenáře s aktuální podobou etické výchovy v hodinách náboženství v České republice, a to na základě místních společenských, dějinných či zeměpisných souvislostí. Uvedená práce reflektuje úzké propojení náboženské a etické výchovy a může tak představovat odpověď na otázku po potřebě hodin náboženství v moderní společnosti.

Annotation

This theses entitled *Ethical Education in Religious Lessons at the Chosen Primary Schools in the Czech Republic* makes efforts to introduce readers a current appearance of ethical education in religious lessons in the Czech Republic on the basis of local social, historical or geographical contexts. The presented theses reflects a narrow connection between religious and ethical education and thus it may represents an answer for a question asking why do you need a religious lessons in the modern society.

Klíčová slova

církevní vzdělávání, společnost, křesťanství, církev, etika, náboženství

Key words

church education, society, christianity, church, ethic, religion

Obsah

Obsah	5
Úvod	7
1. Religiozita obyvatel České republiky	10
2. Církevní školství v České republice.....	14
2.1. Církevní mateřské a základní školy	15
3.2. Církevní střední a vyšší odborné školy	18
3. Školská legislativa v České republice se zaměřením na církevní školy	22
4. Náboženská výuka	26
4.1. Historická podoba výuky náboženství na českých školách.....	26
4.2. Současná podoba výuky náboženství v evropském a českém kontextu	30
4.2.1. Prvky náboženské výchovy v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání v České republice	32
4.3 Podoba předmětu náboženská výchova na českých školách	34
5. Etická výchova	37
5.1 Podoba etické výchovy v Evropě s důrazem na specifika některých vybraných zemí	37
5.1.1 Etická výchova ve vybraných zemích ve Skandinávii	39
5.1.2 Etická výchova ve vybraných zemích západní Evropy	40
5.1.3 Etická výchova ve střední Evropě a v Pobaltí	42
5.1.4 Etická výchova ve státech jižní a jihozápadní Evropy	43
5.1.5 Etická výchova ve východní a jihovýchodní Evropě	44
5.2 Místo etické výchovy v českém vzdělávacím systému	44
6. Exkurz do hodin náboženství na dvou českých církevních základních školách.....	47
6.1 Základní škola svaté Voršily v Praze.....	47

6.2. Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola Eliáš.....	49
6.3. Konkrétní podoba etické výchovy v hodinách náboženství i mimo ně na vybraných školách.....	51
Závěr	55
Seznam použité literatury a dalších zdrojů	58
Elektronické zdroje.....	59
Další zdroje	62

Úvod

Na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy se každoročně otevírá mnoho různých oborů, z nichž každý má ambice zaujmout nejméně jednoho znalostivého studenta.

Tato instituce poskytuje vědomosti budoucím religionistům, teologům, sociálním pracovníkům či učitelům. Právě ti posledně zmínění zde mají možnost studovat obor s názvem Učitelství náboženství, etiky a filozofie, který jim mimo jiné může poskytnout aprobaci pro výuku náboženství, občanské a etické výchovy či základu společenských věd.¹

Již samotný název oboru Učitelství náboženství, etiky a filozofie naznačuje, že tato tři odvětví, tedy odvětví náboženství, odvětví etiky a odvětví filozofie, mohou být kontextuálně propojena. Jak konkrétně?

Filozofie je oblast lidského myšlení snažící se osvětlit fungování každodenního světa ve chvíli, kdy onen svět ztrácí svoji samozřejmost a člověk se začíná ptát.² Náboženství je pak souhrn vyznání a praktik z nich plynoucích, jež spojují svým významem lidi do jedné integrované komunity.³ Filozofie i náboženství tedy vedou od jednotlivce k celku, snaží se najít místo člověka ve světě, objasnit samotný smysl jeho existence a pomáhají mu naplnit jeho spirituální potřeby a potřeby sdílení. Jejich oblasti zájmu jsou tak analogické a přirozeně si tedy i vzájemně poskytují protějšek k dialogu a reflexi.

Etika je odvětvím filozofie a ve svých praktických podobách zkoumá mravy jedince a společnosti a hodnoty, na nichž společnost stojí, a to z pohledu dobra a zla. Filozofie pomáhá etice tvořit měřítka jejího hodnocení, konkrétně například pomocí filozofických systémů, které přispívají k pochopení fungování světa kolem nás.⁴

1 Seznam přednášek, seminářů a cvičení Husitské teologické fakulty v akademickém roce 2017/2018 [online]. [cit. 2018-01-06]. Dostupné z: https://www.htf.cuni.cz/HTF-323-version1-karolinka_2017_2018.pdf

2 HOGENOVÁ, Anna. *Úvod do filozofie* (přednáška). Praha: HTF UK, 2013

3 DURKHEIM, Émile. *Elementární formy náboženského života: systém totemismu v Austrálii*. Praha: Oikoyomenh, 2002, s. 55. Oikúmené. ISBN 80-7298-056-4

4 BLAŽKOVÁ, Miroslava. *Dějiny etického myšlení* (přednáška). Praha: HTF UK, 2017

Náboženství, podobně jako etika, napomáhá vytvořit osobní či společenský postoj k okolí, je kořenem lidské soudržnosti a mezilidských vztahů, dává návod, jak se vyrovnat sám se sebou a jak se stát člověkem určitých ctností, zásad a hodnot. Náboženství tedy bývá nositelem určité morálky, nositelem etických významů, a tudíž ve své podstatě i vychází ze stejných základů jako etika.

Jako studenta již výše zmíněného oboru Učitelství náboženství, etiky a filozofie mne zaujala právě paralela náboženství a etiky, a to především v souvislosti s reálným obrazem dnešní české společnosti. Pilíře, na nichž tato společnost stojí, jsou totiž neodmyslitelně spjaty s vírou. V novější historii převážně s vírou monoteistickou, která je zde reprezentována hlavně křesťanstvím, jež se dominantně postavilo do čela rozmanitého zástupu místních vyznání.

Stalo se tak mimo jiné zásluhou budování církevních škol, jež byly jedním z pramenů šíření místní vzdělanosti, potažmo pak křesťanské nauky, jejíž východiska se brzy stala jedním z důležitých pojítek místního obyvatelstva. Pojítek, která, dokonce i přes snahy ze strany politických činitelů, zde nenašla dodnes plnohodnotnou náhradu s adekvátní společenskou vahou. Význam křesťanského náboženství se odráží i v této práci, jež ho pojímá jako výchozí konfesi pro své zkoumání etické výchovy pronikuvší do hodin náboženství.

Tato diplomová práce se primárně orientuje na praktické důsledky ukotvení křesťanství v české společnosti, jelikož právě ony mohou reflektovat míru důležitosti jeho samotné existence. Tyto praktické důsledky jsou zde spojeny s mírou etického dosahu a povědomím o etických hodnotách šířených prostřednictvím náboženské výuky.

V předkládané diplomové práci se odráží snaha vyřešit ústřední okruh otázek, tedy problematiku vztahu náboženské nauky a etiky, postupně - první část práce se zabývá mírou religiozity v české populaci za účelem reflektovat důležitost náboženské výuky pro ni.

Tato úvodní kapitola budiž základem pro tvorbu kapitoly následující, jež se zabývá postavením církevních škol v současné školské legislativě a jejich podobou z hlediska počtu studentů či samotného počtu škol.

Další kapitoly nás již konkrétně zavedou na pole výuky náboženství. Nejdříve si nastíníme vývoj postoje k ní v závislosti na politické náladě v naší zemi. Poté se pokusíme analyzovat její propojenost s etickou výchovou. Následující část se pak již přímo zaměří na výuku náboženství s důrazem na etickou výchovu ve výuce, a to jak v evropském, tak i v českém kontextu. V předposlední kapitole bude již nastíněna provázanost etické a

náboženské výchovy a hodin náboženství, a sice na základě učebních osnov pro tento předmět.

Poslední část mé práce - exkurz do výuky náboženství na dvou českých základních církevních školách - reflektuje předávání etických hodnot v hodinách náboženství na Základní škole svaté Voršily v Praze a na Křesťanské střední škole, základní škole a mateřské škole Elijáš.

Konkrétně se pak tato část práce snaží hlouběji představit celkovou orientaci daných škol s jejich důrazy na výuku a výchovu žáků, jejich snahu předávat žákům touhu nabývat a sdílet morální hodnoty, a v neposlední řadě se v tomto oddílu může čtenář seznámit s reálnou podobou osnov hodin náboženství na církevních školách s důrazy na etické prvky.

Postupně se tak pokusí tato diplomová práce definovat, jaký je současný postoj české společnosti k náboženství, potažmo pak k tradičním církevním společenstvím, jakou podobu měla a má etická výchova v evropském kontextu, či jaké výhody a nevýhody přináší výuka etiky prostřednictvím hodin náboženství. Nepostrádá etická výchova, předávána prostřednictvím hodin náboženství, určitou neutralitu potřebnou k vývoji zdravého, sebevědomého a nejednoznačně ideově orientovaného jedince? Jsou žáci na církevních školách vedeni k tvorbě silnějšího hodnotového systému, než žáci na školách státních? A potřebujeme vůbec etickou výchovu?

Hlavním výstupem této diplomové práce by měla být analýza etické výchovy v hodinách náboženství na církevních školách. V obecnější rovině se tak předkládaná práce pokusí reflektovat míru schopnosti církevních škol reagovat na problémy dnešního světa a poskytnout tak hlubší pohled na provázanost těchto škol se současnou českou společností.

1. Religiozita obyvatel České republiky

Britský náboženský sociolog David Martin ve své knize *On Secularization: Towards a Revised General Theory* poukazuje na to, že Česká republika jako jedna z mála poválečných evropských zemí umožnila na základě politického záměru odluku politické a zde tradiční církevní moci a dosáhla tak oslabení postavení církve uvnitř státu. Stejně jako v Estonsku, Lotyšsku či v bývalé Německé demokratické republice zde tak po znovunabytí pluralitního smýšlení počalo zcela specifické církevní oživení oproti jiným částem Evropy, jehož charakteristika byla zřetelně ovlivněna mnohaletým politickým útlakem.⁵

Tezi o slabé tradiční religiozitě v České republice potvrzuje i výzkum s názvem *Political Culture in Central and Eastern Europe* z roku 2000, který zkoumal míru religiozity uvnitř 11 zemí bývalého komunistického bloku. Uvedená studie zařadila Českou republiku, Estonsko či bývalou Německou demokratickou republiku k zemím, kde mají malý vliv a nízké postavení tradiční náboženské skupiny, mimo jiné z důvodu mnohaleté represe ze strany státu.⁶

Přestože však komunistický režim zjevně přistupoval k náboženství jako ke konkurenční ideologii a na základě svého příznačného postoje tak usiloval o potlačení jeho společenského vlivu, na slabý vliv tradičních náboženských denominací v České republice musíme pohlížet jako na výsledek dlouhodobého procesu podmíněný dlouhodobou historickou zkušeností či momentální společenskou náladou, a totalitní nadvládu trvajícím do roku 1989 tak nelze považovat za jediný důvod sekularizačních tendencí v České republice.⁷

5 MARTIN, David. *On Secularization: Towards a Revised General Theory* [online]. 1. New York: Routledge, 2016 [cit. 2018-04-22]. ISBN 978-0754653226. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=81hBDgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT7&dq=On+Secularization:+Towards+a+Revised+General+Theory&ots=sKyzcBWjd3&sig=v_kwVYkDTYGZY_s6ymo8LBA7pX4&redir_esc=y#v=onepage&q=On%20Secularization%3A%20Towards%20a%20Revised%20General%20Theory&f=false

⁶ MÜLLER, Olaf, POLLACK, Detlef, ed. *Political Culture in Post-Communist Europe: Attitudes in New Democracies*. Surrey: Ashgate Pub, 2003. ISBN 978-0754619697

⁷ VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010, s.52-115. ISBN 978-80-247-2468-3.

S jistotou však lze říci, že z důvodu komunistického režimu bylo výrazně omezeno dlouhodobé a kontinuální sledování síly víry v české populaci. O to hodnotnější snad mohou být právě data, jež byla v různých šetřeních sesbírána po roce 1989.

Pro rozšíření představy o statusu tradičních církví v České republice nám tak může dále pomoci šetření, jež se konalo v červnu roku 1998. V rámci *Mezinárodního programu sociálního výzkumu* se uskutečnil výzkum Sociologického ústavu Akademie věd České republiky s výstižným názvem - *Náboženství*. Toto šetření se zabývalo vztahem náboženských postojů respondentů vzhledem k jejich postojům sociálním, politickým či morálním. Přestože hlavní cíle tohoto výzkumu a jejich konečné výsledky bezpochyby zasluhují pozornost, nás bude primárně zajímat počet věřících v tomto šetření.

Studie se zúčastnilo náhodně vybraných 1224 dotazovaných, z nichž se 559 (45,7%) přihlásilo k Římskokatolické církvi, 33 (2,7%) k církvi Československé husitské a 32 (2,6%) k církvi Českobratrské evangelické. Dalších 30 respondentů se přihlásilo k jiným křesťanským náboženským, 8 k náboženstvím nekřesťanským a zbylých 562 dotazovaných (45,9%) náboženské vyznání nevedlo.⁸ Co to však vypovídá o české religiozitě? Ve srovnání s jinými státy, na které byl výzkum cílen, se Česká republika umístila mezi zeměmi spíše s nižší tradiční religiozitou, a to například společně s Velkou Británií či Francií. Interpretovat dané výsledky však lze i s ohledem na konkrétní počet dotazovaných, kdy se jich celá polovina přihlásila k nějaké tradiční církvi. Pokud by se oněch 1224 respondentů dalo považovat za reprezentativní vzorek, výsledky výzkumu by mohly být pro tradiční církve v České republice více než příznivé.

Avšak i *Eurobarometr* z roku 2005 naznačuje, že Česká republika patří dlouhodobě k zemím s nejnižší tradiční religiozitou v Evropě. Dle tohoto šetření jsou Češi předposlední v pořadí evropských obyvatel vzhledem k tendencím věřit v Boha tradičních náboženství (dle tohoto výzkumu v Boha věří pouze 19% respondentů, za námi je pak již jen Estonsko s 16%). Tato „nevíra“ v Boha je však vykompenzována vírou v jakési jiné duchovno, či sílu hýbající životním řádem (50% respondentů).⁹

⁸ HAMPLOVÁ, Dana. Šetření ISSP 1998 - Náboženství / International Social Survey Program 1998 - Religion. In: *Sociologický časopis: Czech Sociological Review*. 36/4. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2000, s. 431-440. ISSN 2336-128X.

⁹ 10 Revealing Maps of Religion in Europe. *Church Pop* [online]. 2014 [cit. 2018-03-09]. Dostupné z: <https://churchpop.com/2014/10/09/10-maps-religion-europe/>

Míru sympatie s tradičními církvemi v místní populaci nám dále může také pomoci reflektovat *Sčítání lidu, domů a bytů*. Z dat, které poskytlo sčítání roku 2011, můžeme vyčíst, že počet věřících v České republice je 20,8% z celkového počtu 10 436 560 obyvatel (ke dni 26.3.2011).¹⁰ Přesto je však potřeba brát v úvahu, že v tomto podílu jsou i lidé, kteří se nehlásí k žádné církvi, a také to, že dle dokumentu, který vydal Český statistický úřad za účelem prezentace výsledků sčítání¹¹, využil mimořádný počet respondentů během sčítání v roce 2011 zákonné možnosti ponechat otázku na víru bez odpovědi.

Budeme-li však i přesto s uvedenými daty pracovat a zaměříme-li se na jednotlivé kraje, můžeme si povšimnout, že nejvíce věřících vzhledem k celkovému počtu obyvatel v dané oblasti je ve Zlínském kraji (37%), v kraji Vysočina (29,3%), v Jihomoravském kraji (28,7%), v Moravskoslezském (26%) a v Olomouckém kraji (24%). Vezmeme-li v úvahu konkrétní počet obyvatel v krajích, je zjevné, že území Moravy je religioznější než území, které se v rámci České republiky označuje jako Čechy.

Dle proběhlých sčítání od roku 1989 se ukazuje, že počet věřících v České republice klesá.¹² Stále však musí být brán v potaz celkem velký počet obyvatel, kteří využili v roce 2011 možnost neodpovědět na otázku příslušenství k víře. A tak zatímco v roce 1991 se jako věřící označilo 43,9% obyvatel České republiky a 16,2% obyvatel se k otázce víry nevyjádřilo, v roce 2001 se jako věřící označilo 32,1% obyvatel a nevyjádřilo se k ní 8,8 % obyvatel, v roce 2011 se jako věřící označilo 20,8% obyvatel a k otázce víry se jich nevyjádřilo 44,7%.

Jako osobu bez vyznání označilo sebe sama v roce 1991 39,9%, v roce 2001 59% a v roce 2011 34,5% obyvatel České republiky. Pro zajímavost se můžeme podívat na dostupná data před rokem 1991 a na to, kolik procent obyvatel republiky označilo sebe sama jako osobu bez vyznání (příčemž musíme brát v úvahu, že interpretace tohoto termínu může být individuální) - například v roce 1921 to bylo 7,2 % obyvatel, v roce 1950

¹⁰ *Lidé a společnost: NÁBOŽENSKÁ VÍRA OBYVATEL PODLE VÝSLEDKŮ SČÍTÁNÍ LIDU* [online]. Praha, 2014 [cit. 2018-05-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf/c533e33c-79c4-4a1b-8494-e45e41c5da18?version=1.0>

¹¹ Tamtéž

¹² Tamtéž

jich pak bylo 5,8 %.¹³ Otázka zjišťující náboženskou příslušnost během sčítání lidu byla po roce 1950 zrušena.¹⁴

Zmínky o klesající religiozitě, které doprovází často úvahy o hodnotové orientaci současné společnosti, tak nemusí být, dle příkladu situace v České republice, zcela pravdou. Výše uvedené výsledky se tak dají interpretovat spíše jako již výše zmíněný odklon přináležení k tradičním církvím a hledání vlastního výkladu životních idejí, či jako věc osobní volby zmínit se během sčítání o své religiozitě.

To také koreluje například s vyjádřením německého sociologa Thomase Luckmana, který upozorňuje na to, že víra se dnes přesunuje spíše do privátní sféry, kde každý pojímá náboženství individuálně, a příslušnost k církvi či návštěva bohoslužeb se jeví spíše jako něco svazujícího.¹⁵

Co se pak týče konkrétně počtu příslušníků místních církevních společenství, nejvíce jich má církve římskokatolická, a to i přesto, že počet jejích příznavců členů od roku 1991 do roku 2011 klesl téměř o tři čtvrtiny. Následují jí Českobratrská církev evangelická a Církev československá husitská, rozdíl v počtu příslušníků mezi první zmíněnou církví a dalšími dvěma se však rapidně liší (v roce 2011 měla církve římskokatolická téměř 1,1 milionů členů, Českobratrská církev evangelická 52 tisíc a Církev československá husitská 39 tisíc členů).¹⁶

¹³ PÉPIN, Luce. *Teaching about Religions in European School Systems: Policy Issues and Trends* [online]. London: Alliance Publishing Trust, 2009 [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: http://www.nef-europe.org/wp-content/uploads/2013/03/Teaching-about-religion_NEF-RelDem-RELIGION-EDUCATION-Final.pdf

¹⁴ HAMPLOVÁ, Dana. Česká religiozita - církevní příslušnost a víra ve světle Sčítání lidu a dat ISSP 2008. Naše společnost [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2010, 8(1), 3-8 [cit. 2018-10-11]. Dostupné z: http://dlib.lib.cas.cz/6278/1/Ceska_religiozita.pdf

¹⁵ LUCKMANN, Thomas. *The Invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society*. Basingstoke: MacMillan Publishing Company, 1967, s. 103. ISBN 0025767003.

¹⁶ Tamtéž.

2. Církevní školství v České republice

České školství vyrostlo především na vůli náboženských komunit, jež zde již ve středověku zakládaly různé vzdělávací orgány. Zpočátku se jednalo především o katolické školy uvnitř klášterů či instituce jinak spjatými s katolickou církví, tolerována byla i některá vzdělávací zařízení židovská.¹⁷

Toleranční patent vydaný roku 1781 za vlády Josefa II. umožnil vznik škol pod patronátem dalších náboženských obcí, jako byla například evangelická církev augsburského vyznání či evangelická církev helvétského vyznání, přičemž církevní školu navštěvovaly zpravidla děti příslušného vyznání.¹⁸

Po vzniku samostatného Československého státu figurovaly místní církevní školy jako důležitá pojítka mezi církví a státem a jejich postavení, přestože ve srovnání s počtem škol veřejných jich bylo výrazně méně, bylo relativně stabilní. To se však změnilo roku 1939 se vznikem Protektorátu Čechy a Morava a během let a desetiletí následujících, kdy proběhly zásadní a nevratné zásahy do zdejšího školského systému, které se dotkly nejen školství církevního, nýbrž i zdejších vzdělávacích institucí jako celku.¹⁹

Po roce 1989 docházelo k postupné hodnotové pluralitě v místním vzdělávacím systému a tak i k obnově škol pod patronátem církevních organizací.

Co se týče například škol základních a středních, v současnosti bývají na území České republiky zřizovány dva typy církevních základních a středních škol - školy sociálně zaměřené, které jsou určeny pro studenty s různým postižením, a školy takzvaně nadstandartní, což jsou například školy s rozšířenou výukou jazyků či jinak

¹⁷ HORÁK, Záboj. Církev a české školství: právní zajištění působení církví a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti. s. 21. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3623-5

¹⁸ Tamtéž

¹⁹ HORÁK, Záboj. Církev a české školství: právní zajištění působení církví a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti. s. 42-46. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3623-5

specializované.²⁰ Vzhledem k popularitě jednotlivých církevních organizací v české společnosti není překvapivé, že nejvíce škol či příbuzných zařízení je zřizováno církví římskokatolickou. Pod její správu spadá řada mateřských, základních, středních a vyšších odborných škol, dále je pak tato církev úzce svázána se třemi fakultami na českých univerzitách - s Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy, s Cyrilometodějskou fakultou Univerzity Palackého a s Teologickou fakultou Jihočeské univerzity. V neposlední řadě pod správu římskokatolické církve spadají teologické semináře, umělecké školy či další podobné instituce, její působnost v českém vzdělávacím prostoru je tak dosti široká.

Ostatní církevní vzdělávací zařízení na našem území pak reflektují místo dalších náboženských obcí v české společnosti. Jsou zde školy, školní či mimoškolní instituce propojené s Českobratrskou církví evangelickou, Církví československou husitskou, Židovskou obcí, Jednotou bratrskou či Církví adventistů sedmého dne. Konkrétní počty škol odkrývají následující odstavce.

2.1. Církevní mateřské a základní školy

Jak již bylo zmíněno výše, církevní školy či církevní střediska volného času byly obnovovány, nebo nově zakládány záhy po pádu komunistického režimu v Československu. Zpočátku však narážely církve při ustanovování škol na některé právní či administrativní obtíže. Například věc právního postavení církevních škol byla vyřešena až ve chvíli, kdy byla do školského zákona prosazena věta: „Církevní škola je právnická osoba.“ Kompletní novelizací školského zákona v roce 2004 byla tato právnická osoba blíže specifikována jako školská právnická osoba,²¹ což vyřešilo právní problém se zakládáním církevních škol, neboť školy a školská zařízení mohou být zřízeny výhradně v

²⁰ DOHNALOVÁ, Zdeňka. *Církevní školství v České republice* [online]. FF MU [cit. 2018-05-01]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/118382/3_Sacra_3-2005-1_6.pdf

²¹ BEKÁREK, Štěpán. Čtvrtstoletí církevního školství. *Katolický týdeník* [online]. Katolický týdeník, 2016, 30. 8. 2016, (36) [cit. 2018-02-13]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/ctvrtstoletí-cirkevniho-skolstvi.html>

určené právní formě, jež může být reprezentována buď příspěvkovou organizací či školskou právníckou osobou.²²

První církevní škola po roce 1989 byla v České republice zřízena ve školním roce 1990/1991, další byly zakládány záhy poté.²³

Kromě církevních škol jsou v České republice školy veřejné a soukromé. Co se pak týče současného poměru počtu církevních škol vzhledem k počtu škol ustanovených jiným než církevním zřizovatelem, podíváme-li se například na Statistickou ročenku školství pro rok 2016/2017, nemůže nám uniknout, že církevních škol je ve srovnání se školami veřejnými i soukromými výrazně méně.

Pokud jde například o předškolní vzdělávání, institucí zaměřené na děti této věkové kategorie bylo ve školním roce 2016/2017 5 209, z toho 340 škol bylo soukromých, 49 z nich bylo církevních, zbylé školy byly pak školy veřejné, a to buď školy zřízeny Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, obcemi či kraji.

Z celkového počtu 4 492 základních škol v České republice ve školním roce 2016/2017 spravovala církev 52 z nich. Z toho 41 základních škol byly školy běžné, 11 z nich bylo speciálních. Ministerstvo školství pak pro srovnání spravovalo 52 škol (což podporuje výše uvedenou poznámku vztahující se k podpoře decentralizace českého školství), obce 3 739 škol (včetně 21 škol, kde je vyučovacím jazykem polština), pod kraje spadalo 451 základních škol a do privátního sektoru 198 škol.²⁴

Počet nově založených církevních mateřských a základních škol však stále roste. Ve školním roce 2000/2001 bylo v České republice 16 církevních mateřských škol a 30 škol

²² BOHM, Tomáš. Jaký je rozdíl mezi školskou radou a radou školské právnícké osoby?. *Zkola* [online]. 2005 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://www.zkola.cz/rodice/skolskerady/Stranky/Jak%C3%BD-je-rozd%C3%ADl-mezi-%C5%A1kolskou-radou-a-radou-%C5%A1kolsk%C3%A9-pr%C3%A1vnick%C3%A9-osoby.aspx>

²³ DOHNALOVÁ, Zdeňka. *Církevní školství v České republice* [online]. FF MU [cit. 2018-05-01]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/118382/3_Sacra_3-2005-1_6.pdf

²⁴ *Statistická ročenka školství 2016/2017 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

základních,²⁵ ve školním roce 2005/2006 zde pak bylo 21 církevních mateřských škol a 36 církevních základních škol²⁶

Pro zajímavost můžeme dále uvést i celkový počet žáků docházejících do církevních škol. V roce 2001/2002 bylo v České republice 22 církevních mateřských škol s 848 žáky a 39 církevních základních škol s celkovým počtem 4 720 žáků,²⁷ ve školním roce 2013/2014 bylo na našem území již 42 církevních mateřských škol s počtem 1733 žáků²⁸ a 47 církevních základních škol s 5 983 žáky. Ve školním roce 2016/2017 navštěvovalo 49 církevních mateřských škol 1986 žáků a 45 základních škol 6 892 žáků.²⁹ O rok později, ve školním roce 2017/2018, bylo v České republice 50 mateřských škol s počtem 2023 dětí a 45 základních škol, kam docházelo celkem 7 161 žáků.³⁰

Za zmínku také stojí fakt, že ve školním roce 2005/2006 bylo 9 z oněch 36 základních škol zřizovaných církví v Praze, 7 v Moravskoslezském kraji a 4 z nich byly v Královéhradeckém kraji. V dalších krajích republiky pak byla zřízena pokaždé alespoň jedna církevní základní škola, kromě krajů Pardubického a Karlovarského, kde církevní

²⁵ *Školy a školská zařízení v České republice* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2015 [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555525/23004215.pdf/02c74450-3917-4a73-8827-d54f238ee05b?version=1.1>

²⁶ *Statistická ročenka školství 2005/2006 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

²⁷ *Školy a školská zařízení v České republice* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2015 [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555525/23004215.pdf/02c74450-3917-4a73-8827-d54f238ee05b?version=1.1>

²⁸ *Statistická ročenka školství 2013/2014 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

²⁹ *Statistická ročenka školství 2016/2017 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

³⁰ *Statistická ročenka školství 2017/2018 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

základní škola nebyla žádná.³¹ Pro další roky data o počtu církevních škol v konkrétních krajích již nejsou k dispozici.

3.2. Církevní střední a vyšší odborné školy

Přejdeme-li nyní ke školám středním, ze 424 805 studentů denních středních škol jich na 40 škol spravovaných církevní organizací docházelo ve školním roce 2016/2017 celkem 10 014. V daný školní rok jich nejvíce chodilo na střední školy zřízenými kraji, konkrétně 352 150, na školu zřízenou MŠMT docházelo 1 190 studentů, na školu zřízenou obcí 3 437 studentů, 56 654 studentů navštěvovalo střední školy zakotvené v privátním sektoru a 1 360 studentů navštěvovalo střední školy spadajícího do oblasti označené jako „jiné“.³²

O rok později, ve školním roce 2017/2018, docházelo z celkového počtu 421 499 studentů středních škol 10 083 na školu s církevním zřizovatelem.³³

Pro srovnání vezměme školní ještě například rok 2006/2007, kdy z celkového počtu 576 585 studentů v daném školním roce docházelo na 36 církevních středních škol 9 153 studentů, na střední školy zřízenými kraji 462 649, na školy založenými Ministerstvem školství 1 498, na školy založenými obcí pak 3 294 studentů. 64 677 studentů navštěvovalo ve školním roce 2006/2007 soukromé střední školy a školu spadající do jiného resortu než do výše uvedených navštěvovalo 654 studentů.³⁴ Tato data nám poskytují podklady pro tvrzení, že vzhledem k celkovému počtu studentů v daném školním roce počet těch, kteří dochází na církevní střední školy, roste.

³¹ *Statistická ročenka školství 2005/2006 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

³² *Statistická ročenka školství 2016/2017 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

³³ *Statistická ročenka školství 2017/2018 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

³⁴ *Statistická ročenka školství 2006/2007 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

Podíváme-li se nyní na nově přijaté studenty církevních škol, v roce 2006/2007 nastupovalo do prvního ročníku církevní školy 1 909 žáků, 658 z nich bylo přijato na víceleté gymnázium, zbytek pak na ostatní církevní střední školy.³⁵

Ve školním roce 2016/2017 bylo z celkového počtu 115 617 nových studentů přijato 2 104 na církevní střední školy. 776 z nich bylo přijato na víceleté církevní gymnázium, zbylí studenti pak byli přijati na gymnázium čtyřleté či na jinou církevní střední školu.³⁶

Ve školním roce 2017/2018 bylo přijato na církevní střední školu 2 053 studentů, z toho 748 na víceletá církevní gymnázia.³⁷

Zaměříme-li se nyní na střední školy existující pod církevním patronátem, církevní organizace v současnosti zřizují 20 gymnázií, na nichž studuje celkem 7 100 studentů. 1 182 jich bylo ve školním roce 2016/2017 nově přijato do prvního ročníku a 988 jich absolvovalo. Dále církevní organizace spravují 23 středních škol zaměřené na odborné vzdělání, kde ve školním roce 2016/2017 studovalo celkem 2 447 žáků ve 132 třídách, 77 z nich v tomto roce absolvovalo.³⁸

Pokud jde o vyšší odborné školy, poměr oněch církevních vůči ostatním zůstává během posledního desetiletí téměř stejný. Ze 174 vyšších odborných škol ve školním roce 2006/2007 jich bylo 12 církevních³⁹, ze 168 ve školním roce 2016/2017 jich bylo

³⁵ *Statistická ročenka školství 2006/2007 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

³⁶ *Statistická ročenka školství 2016/2017 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

³⁷ *Statistická ročenka školství 2017/2018 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

³⁸ *Statistická ročenka školství 2016/2017 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

³⁹ *Statistická ročenka školství 2006/2007 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

církevních 11.⁴⁰ 11 církevních vyšších odborných škol bylo taktéž ve školním roce 2017/2018, a to z celkového počtu 166.⁴¹

Zaměříme-li se na počty studentů na církevních vyšších odborných školách vůči počtu studentů na školách zřízených jiným uživatelem, na základě tabulky časových řad, kterou vypracovalo Ministerstvo školství, můžeme sledovat vývoj zájmu o studium na církevní vyšší odborné škole. Tak například co se týče počtu podaných přihlášek na vyšší odborné školy, tak v akademickém roce 1999/2000 jich z 35 092 bylo 1 978 podáno na školy s církevním zřizovatelem, 27 339 přihlášek dorazilo na školy se zřizovatelem z veřejného sektoru, 6 585 přihlášek pak bylo podáno na školy soukromé. V dalších letech můžeme, až na výjimky, vysledovat pokles zájmu o studium na vyšší odborné škole, avšak podíl přihlášek na církevní vyšší odborné školy vzhledem k celkovému počtu přihlášek zůstává téměř stabilní, či mírně roste. V roce 2000/2001 bylo podáno 21 220 přihlášek na vyšší odborné školy, 1 437 z toho bylo podáno na školy církevní. V akademických rocích 2001/2002 - 2003/2004 lze zaznamenat opět nárůst počtu uchazečů na vyšší odborné školy, v souvislosti s tím roste i počet přihlášek na vyšší odborné školy. V akademickém roce 2001/2002 bylo podáno 1 674 přihlášek vzhledem k celkovému počtu 28 211, v akademickém roce 2002/2003 to bylo 1 515 ku 29 450 podaných přihlášek a v akademickém roce 2003/2004 1 667 vzhledem k 32 673 obdržených přihlášek.

V dalších letech opět interese o studium na vyšší odborné škole klesá, v roce 2016/2017 bylo podáno 15 036 přihlášek na tento druh školy a 1 022 jich bylo doručeno na vyšší odborné školy církevní.⁴² V souvislosti s nižším počtem podaných přihlášek na vyšší odborné školy roste úspěšnost uchazečů u přijímacího řízení.⁴³

V České republice je také několik církevních fakult vysokých škol, které jsou propojené s existencí tří křesťanských denominací - s církví Římskokatolickou, Církví

⁴⁰ *Statistická ročenka školství 2016/2017 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

⁴¹ *Statistická ročenka školství 2017/2018 - výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

⁴² *Přijímací řízení ke studiu na vysoké a vyšší odborné škole* [online]. [cit. 2017-09-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/prijimaci-rizeni-ke-studiu-na-vysoke-a-vyssi-odborne-skole-1>

⁴³ Tamtéž

československou husitskou a s Českobratrskou církví evangelickou. Jak již bylo zmíněno výše, pod patronát církve římskokatolické spadá Katolická fakulta Univerzity Karlovy, Cyrilometodějská fakulta Univerzity Palackého a Teologická fakulta Jihočeské univerzity. S existencí církve československé husitské je provázána Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy a pod patronát českobratrské církve evangelické spadá Evangelická fakulta Univerzity Karlovy.

Církevní školy se řadí dlouhodobě na přední místa žebříčků popularity mezi místním obyvatelstvem a to často bez ohledu na vyznání. Jejich prestiž odráží například i posuzování výsledků státních maturit z června roku 2011, kdy se mezi deseti nejlepšími gymnázii v republice umístila tři gymnázia církevní.⁴⁴

⁴⁴ HORÁK, Záboj. Církev a české školství: právní zajištění působení církvi a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti. s. 16 Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3623-5

3. Školská legislativa v České republice se zaměřením na církevní školy

Do 1. 1. 2005, kdy nabyl účinnosti současný školský zákon 561/2004, existovaly dva základní právní předpisy, o které opíraly základní a střední školy svoji existenci, a to konkrétně zákon č. 76/1978 Sb. o školských zařízeních a školský zákon č. 29/1984 Sb.

Zákon o školských zařízeních mimo jiné stanovil, jaké podmínky musí splnit škola, aby se stala součástí výchovně vzdělávací soustavy, definoval, co jsou jednotlivá výchovně-vzdělávací zařízení spadající pod Ministerstvo školství a jaký je hlavní účel jejich existence.

Školský zákon č. 29/1984 Sb. byl hlavní pilíř soustavy českého školství. Až do svého zániku prošel několika novelizacemi a to především ve spojitosti nutné adaptace idejí místního školství na změny poměrů ve státě, jež nastaly po roce 1989. Jeho novela z roku 1990 umožnila vytvoření prvních významných změn ve školství po obměně politického režimu v Československu, otevřela cestu ke zrušení jednotné ideové orientace výuky a také k praktikování větší diferenciací vztahující se k přístupu k žákům na základě jejich schopností a dovedností. V neposlední řadě tato novela vedla ke vzniku škol mimo kompetenci státu a zrušila tak jeho monopol v této oblasti.⁴⁵ Přirozeně se tak dotkla i církevních institucí a otevřela jim cestu k oficiálnímu působení na trhu českého školství. Po své novelizaci v roce 1990 již školský zákon nabízí, konkrétně v části VIIIa, definici církevních škol. Pojem církevní školy zde zahrnuje církevní základní a střední školy, církevní učiliště, základní umělecké školy a střediska praktického vyučování. Tato novela také stanovuje, že církevní školy spadají pod působnost Ministerstva školství a vzdělání z nich získané je rovnocenné vzdělání na ostatních školách, jež spadají pod účinnost tohoto zákona.⁴⁶

⁴⁵ *Zpráva o vývoji českého školství od listopadu 1989 (v oblasti regionálního školství)* [online]. 2009, 5 [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:hoD8-ZbFelsJ:www.msmt.cz/file/10376_1_1/download/+&cd=2&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

⁴⁶ Zákon č. 29/1984 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. 1984 [cit. 2017-09-07]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1984-29#f2796133>

Další novela zákona č. 29/1984 Sb. z roku 1995 pak například stanovila délku studia na gymnáziích na čtyři, šest a osm let, rozdělila základní školu na pětiletý první stupeň a na čtyřletý druhý stupeň a zpětně vytvořila ve školském zákoníku prostor pro existenci vyšších odborných škol, které však již zde i několik let existovaly. Snad může být zajímavostí, že novela nezmiňuje existenci církevních vyšších odborných škol a to i přesto, že v České republice vznikají již od začátku 90. let.

Co se týče financování regionálního školství, to bylo do roku 1989 v pod správou Ministerstva vnitra. Tento fakt se změnil v roce 1990, kdy byl přijat zákon č. 564/1990 Sb. o státní správě a samosprávě ve školství, jenž mimo jiné vložil kompetence školní správy do rukou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, respektive do rukou školských úřadů, které byly zřízeny jako mezičlánek mezi školami a ministerstvem.⁴⁷ Významné změny ve školském zákoně č. 29/1984 Sb. způsobilo nové územní správní uspořádání na našem území. Ve školství začala přípravná fáze procesu přechodu státních předškolních a školních institucí pod působnost krajů v roce 2000. K 31. 12. 2000 zanikly všechny státní školské úřady, nahradily je referáty školství spadající pod působnost okresních úřadů.⁴⁸

Další změny nastaly od 1. 1. 2001, kdy financování regionálního školství přešlo pod pravomoc krajských a okresních úřadů. Tyto reformy podpořily další decentralizaci českého školského systému. Nový školský zákon 561/2004 Sb., jenž 1. 1. 2005 nahradil dosavadní školský zákon č. 29/1984 Sb. a který upravuje předškolní, základní, střední, vyšší odborné a některé jiné vzdělávání ve školách a školských zařízeních, stanoví podmínky, za nichž se vzdělávání a výchova (dále jen "vzdělávání") uskutečňuje, vymezuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob při vzdělávání a stanoví

⁴⁷ Zpráva o vývoji českého školství od listopadu 1989 (v oblasti regionálního školství) [online]. 2009, [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:hoD8-ZbFelsJ:www.msmt.cz/file/10376_1_1/download/+&cd=2&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

⁴⁸ ŠVECOVÁ, Jana. Úprava církevního školství v právním řádu ČR. *Juristic* [online]. 2004 [cit. 2017-09-10]. Dostupné z: <http://spravni.juristic.cz/489621/clanek/spravni2.html>

působnost orgánů vykonávajících státní správu a samosprávu ve školství.”⁴⁹ přináší do oblasti českého školství další obměny, které se, přirozeně, týkají i církevních škol. Církvím, kterým bylo poskytnuto zvláštní oprávnění zřizovat církevní školy, jsou poskytovány formou normativů dotace a to přímo od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Vymezení aktivit, na které jsou dotace poskytnuty, stanovuje zákon v § 160 odst. 1 písm. b), kde se můžeme dočíst, že církve mají být dotovány mimo jiné za účelem zajištění platů církevních příslušníků, jejich dalšího vzdělávání, zaplacení jejich sociálního a zdravotního pojištění, výdajů na nezbytné zvýšení nákladů spojených s výukou dětí, žáků a studentů zdravotně postižených, učební a školní pomůcky.⁵⁰

Dne 18. ledna 2017 schválila Poslanecká sněmovna novelu školského zákona týkající se změny financování mateřských, základních a středních škol a dále pak školních družin a konzervatoří. Od 1. 1. 2019, kdy by měla novela začít platit, již nebudou školy financovány dle počtu žáků, nýbrž na základě skutečného rozsahu vzdělávání omezeného určeným maximem. Současný systém rozděluje výše uvedeným institucím, které jsou zřizovány obcemi a kraji, peníze normativním způsobem. Tento způsob však nezohledňuje specifika jednotlivých územních oblastí a objevují se velké rozdíly ve výši finanční podpory mezi jednotlivými typy škol. Od 1. 1. 2019 by se to mělo změnit a to především na základě rozdělování peněz nikoli jednotlivými regiony, nýbrž samotným Ministerstvem školství, které by mělo mít celkový nadhled na situaci ve státě a mělo by tak lépe zohlednit rozdílnou velikostní a oborovou strukturu škol v jednotlivých krajích, rozdílnou platovou úroveň jednotlivých pedagogů. Tímto způsobem by se mělo umožnit spravedlivé ohodnocení učitelů, či finanční potřeby jednotlivých podpůrných opatření.

Tato novela školského zákona 561/2004 Sb. by měla také zlepšit pracovní podmínky pedagogů a podpořit jejich práva vzhledem ke vztahu k žákům. V jejím rámci jsou proto stanovena mimořádně závažná porušení, například psychické či fyzické útoky na učitele, za které by byli žáci povinně vyloučeni ze školy. Údajně spravedlivější systém zohledňující skutečný rozsah vzdělávání na jednotlivých školách by se však neměl týkat

⁴⁹ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [online]. c2004, [cit. 2017-08-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-1-1-2017-do-31-8-2017>

⁵⁰ Tamtéž

financování soukromých a církevních škol. Důvodem je snaha o zlepšení kvality primárně veřejných škol, které tak již nebudou nuceny orientovat se na udržování co největšího počtu žáků.⁵¹ Financování církevních a soukromých škol se tak nadále bude řídit normativy. Tento fakt, proti němuž se ohradila již například Česká biskupská konference,⁵² může však negativně ovlivnit rozdíly v podmínkách fungování jednotlivých typů škol a znevýhodnit tak ty, jichž se změny týkat nebudou.⁵³ Zda se tak stane a do jaké míry ukáží nejspíše až budoucí roky.

⁵¹ TZ MŠMT: *Chceme kvalitní veřejné školy. Soukromé jsou dobrý doplněk* [online]. 9. 2. 2017 [cit. 2017-09-11]. Dostupné z: <http://www.eduin.cz/clanky/tz-msmt-chceme-kvalitni-verejne-skoly-soukrome-jsou-dobry-doplnek/>

⁵² HOLUB, Tomáš. *Připomínky České biskupské konference k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon* [online]. 10. 7. 2014 [cit. 2017-09-11]. Dostupné z: <http://jbcz.cz/images/stories/aktuality/vyjadreni-cbk-k-financovani-skol.pdf>

⁵³ *Nové financování dolehne na církevní a soukromé školy* [online]. 27. 3. 2017 [cit. 2017-09-12]. Dostupné z: <http://www.ceskaskola.cz/2017/03/nove-financovani-dolehne-na-cirkevni.html>

4. Náboženská výuka

Mezi faktory, jež ovlivňují přístup konkrétní země k náboženské výchově, potažmo pak její konečnou podobu na školách, můžeme řadit vztah mezi církví a státem, náboženskou strukturu země, historický vývoj daného území či koncepci školského systému. Tato kapitola čtenáře provede konkrétní podobou náboženské výuky v evropském a v českém kontextu.

4.1 Historická podoba výuky náboženství na českých školách

Nyní se zaměříme na historickou podobu výuky náboženství v českém školském systému. Přestože na základě výsledků různých šetření, z nichž některé byly představeny i v této práci, může panovat přesvědčení, že se dnešní obyvatelé České republiky staví k možnému širšímu působení tradičních denominací ve své zemi spíše skepticky, spojení křesťanské tradice s tradicí českou má dlouholetou historii, kterou nelze jednoduše přehlédnout.

Tento fakt je zachycen i v neustálé politické snaze utvořit si postoj k existenci a průběhu církevních úkonů na půdě škol, či nalézt ve školním systému jasné místo hodinám náboženství.

Až do rozpadu habsburské říše nebyla účast na hodinách náboženství, stejně tak jako účast na jiných církevních událostech organizovaných školou, dobrovolná, nýbrž povinná.⁵⁴ To se však začalo měnit záhy po vzniku samostatného československého státu.

Již výnos č. 5125 z 9. května 1919 umožnil, aby účast na křesťanských modlitbách či bohoslužbách byla věc dobrovolného rozhodnutí učitelů či žáků. Toto nařízeno bylo zdůvodněno tím, že náboženské úkony nejsou součástí výuky a dále pak respektem ke svobodě vyznání a ke svobodě občanů nově vznikajícího státu vůbec.⁵⁵

⁵⁴ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. V Praze: Česká akademie věd a umění, 1938, s. 141. Filosofická bibliotéka

⁵⁵ Zasedání Národního shromáždění československého r. 1919. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. 30. 5. 1919 [cit. 2017-09-15]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1153_00.htm

Další obrat nastal 13. července roku 1922, kdy byl vydán takzvaný Malý školský zákon. Uvedené právní nařízení mělo unifikovat školství na území celého nového a válkou dotčeného státu. V jeho části zabývající se výukou náboženství se dočteme, že žáci, kteří jsou bez vyznání, či nejsou součástí nějakého státem uznaného náboženského společenství, se nemusí náboženského vyučování účastnit. Dle tohoto zákona také byla zavedena občanská nauka a výchova, jež v sobě spojovala prvky etické výchovy a výchovy k občanství, a to jako povinný předmět.⁵⁶

V konkrétní podobě si měli žáci odnést z tohoto předmětu vědomosti týkající se jejich občanských práv a povinností, dále pak znalosti ohledně základních poznatků o Československu, o jeho historii, zřízení, hospodářské či sociální politice a kulturním životě. Nebyl to však jen předmět s naučným charakterem vedoucím k poznatkům o vlastním státě a potažmo lásce k němu. Občanská nauka a výchova měla také žáky vést k samostatnosti, ke vzájemné toleranci a úctě a také k respektu k odlišnostem.⁵⁷ Vzhledem k překrývání některých částí učebních osnov předmětu náboženství a předmětu občanská nauka a výchova zde můžeme sledovat postupnou snahu o zmírnění vlivu církevních organizací v československém školství, stejně jako tendence oslabit ve zdejším povědomí silně zakořeněný vztah etiky a křesťanství a dodat mu naopak profánní charakter.

Československé školství ve vztahu k náboženství a nově vznikající občanské nauce a výchově následovalo od počátku své autonomie více či méně jednotnou koncepci. To se mělo změnit s příchodem druhé světové války, kdy začaly být české základní a střední školy přetvářeny k obrazu škol německých. Za dobu trvání Protektorátu Čechy a Morava se však příliš proměnit nestihly, stejně jako výuka náboženství a občanské nauky a výchovy. Navíc na Slovensku měla na školství téměř po celou dobu trvání války největší vliv církev, a to až do roku 1944, kdy byly všechny místní školy postátněny.⁵⁸

⁵⁶ VESELÁ, Zdenka. *Vývoj českého školství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 72

⁵⁷ KŘIVÁNEK, J. Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice Československé. Brno: Ústřední spolek učitelského na Moravě v Brně, 1924

⁵⁸ CIGÁNEK, Radim. *Politický zápas o jednotnou státní školu 1945-1949*, 1. Praha: Karolinum, 2009, s. 15-20. ISBN 978-80-246-1611-7

Výraznější změny tak přinesla až doba poválečná. Již od počátku fungování obnovené republiky byla školství věnována značná pozornost. Na základě Košického vládního programu, o který se opírala nově vzniklá vláda poválečné republiky, měly být obnoveny školy, které byly uzavřeny během druhé světové války na území Protektorátu Čechy a Morava a na území Slovenské republiky. Od konce války se také diskuze stáčely směrem k otázkám vytvoření jednotného státního školství, a to především díky tomu, že v prozatímní vládě, která měla vládnout do prvních poválečných voleb, měli většinu komunisté.⁵⁹

Po volbách v roce 1946, kdy do čela Ministerstva školství nastupuje národní socialista Jaroslav Stránský, místo dosavadního ministra školství, komunisty, Zdeňka Nejedlého, se otevírají další otázky týkající se nové podoby školství v Československu. Vztahují se mimo jiné i znovuoobnovení výuky náboženství, jakož i občanské nauky a výchovy.⁶⁰

21. dubna roku 1948, pod záštitou navrátilivšího se ministra Zdeňka Nejedlého, byl, i přes odpor značné části veřejnosti, nakonec schválen zákon č. 95/1948 Sb. o jednotném státním školství na území Čech a Moravy, který na Slovensku platil již od roku 1947.⁶¹ Tento předpis rozohnil také představitele církve, a to nejen ty české. Proti všeobecnému zestátnění českých škol se postavil i Vatikán, který již v březnu roku 1948, tedy ještě před schválením zákona, zaslal do Československa diplomatickou nótu, která však, stejně jako několik následujících oficiálních diplomatických sdělení, zůstala bez odezvy.⁶²

Co se pak týče náboženské výchovy a občanské výchovy a nauky, nový zákon zmiňoval pouze výchovu náboženskou, která byla dobrovolná, měla probíhat v souladu s výchovnou koncepcí školy a o její zprostředkování se měla starat církev, ovšem pod dohledem státu.⁶³ Náboženská výchova nesměla narušovat plynulost všeobecného vyučování a měla navazovat na ostatní předměty.

⁵⁹Tamtéž

⁶⁰Tamtéž 74

⁶¹ Zákon č. 95/1948 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2017-10-05]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95#cast6>

⁶² CIGÁNEK, Radim. Politický zápas o jednotnou státní školu 1945-1949, 1. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1611-7

⁶³ Zákon č. 95/1948 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2017-10-05]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95#cast6>

Přijetím zákona o jednotném školství, který zahrnoval i zestátnění církevních škol a dobrovolné účasti na hodinách náboženství, jejichž návštěva však mohla ohrozit možnosti dalšího vzdělání dítěte, byla snaha nově nastupující moci vypořádat se se silnou ideovou konkurencí dokonána.⁶⁴

Postupem času byl do školních osnov znovuzaveden předmět s názvem občanská výchova, a to vládním nařízením číslo 196/ 1948 Sb.⁶⁵ Občanská výchova měla mimo jiné plynule zcela nahradit cíl náboženské výchovy týkající se předávání etických hodnot. Dá se však říct, že toto byl jen její okrajový úkol. Hlavním posláním tohoto předmětu bylo vychovat uvědomělé občany lidově demokratické republiky, a to například na základě předávání znalostí o třídním boji, nutnosti znárodnování či družstevnictví, o nichž měli pak žáci opírat své vědomosti týkající se společenského uspořádání v jejich domovině i v jiných zemích.⁶⁶ Občanská výchova si tak nadále nesla za úkol vychovat budoucí plnohodnotné občany Československa, je však očividné, že její cíl pod silným vlivem místní ideologie postrádal neutrální orientaci, jejíž existence může být důležitým opěrným bodem pro správný morální a postojevý vývoj jedince.⁶⁷

Snaha o změnu přišla ihned po listopadu 1989, kdy byla učiněna opatření pro vypořádání se s marxisticko-leninskou ideologií, jež prostupovala místní školství přes čtyřicet let. Metodický pokyn pro učitele základních a středních škol z 5. prosince 1989 obsahoval nařízení pro zrušení všech školních předmětů, které byly přímými nositeli této soustavy idejí, a v předmětu občanské výchovy se opět objevily pojmy jako svoboda, respekt či demokracie.⁶⁸

⁶⁴ LIGUŠ, Ján. *Náboženská výchova a výuka: sborník*. Brno: 2005, s. 120-123. ISBN 80-86263-59-2

⁶⁵ Zákon č. 95/1948 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2017-10-05]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95#cast6>

⁶⁶ VALIŠOVÁ, Alena a Hana KASÍKOVÁ. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007, s.85. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1734-0

⁶⁷ KUČEROVÁ, Stanislava. *Obecné základy mravní výchovy*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 30. ISBN 80-210-0183-6

⁶⁸ STANĚK, Antonín. Mezníky vývoje výchovy k občanství v českém školství. *E-Pedagogium: nezávislý odborný časopis určený pedagogickým pracovníkům všech typů škol* [online]. 2007(2007), 152 [cit. 2017-10-09].

Nadále se v hodinách občanské výchovy měly děti učit o základních morálních hodnotách, ale postupem času, a to především pod vlivem dění v okolních státech, vyvstávala potřeba samostatného předmětu etická výchova. O vzniku tohoto školního předmětu a o jeho konsolidaci v evropských školních systémech bude více pojednáno níže.

4.2 Současná podoba výuky náboženství v evropském a českém kontextu

Výuka náboženství v hodinách může mít podobu konfesionální či nekofesionální. Konfesionální model je spjat s prohlubováním znalostí týkajících se jednoho konkrétního náboženství, jedné konkrétní konfese. Většinou je tento model uplatňován na církevních školách, či je vytvořen pro děti konkrétní náboženské komunity s občasnou možností toho, aby jej navštěvovaly i děti, které se k oné komunitě nehlásí. V tomto případě se pak vyučuje především jako předmět povinně volitelný. Pomineme-li případy, kdy se uplatňují v dané zemi modely oba, model konfesionální náboženské výchovy se v Evropské unii vyučuje v poměru 16:5 vzhledem k modelu nekofesionálně orientované náboženské výchovy.⁶⁹

Nekofesionální přístup k náboženské výuce je úžeji propojen se všeobecným vzdělávacím systémem státu. Hlavním cílem zde bývá obeznámit žáky s náboženskou tradicí, v Evropském případě především s tradicí křesťanskou. Dále se v nekofesionálním modelu dává důraz na studium mezipředmětových vztahů a také na nauku o dalších náboženstvích, a to především z důvodu pěstování náboženské tolerance a vzájemného respektu. Nekofesionálně orientovaný model je pak povinný pro všechny žáky dané země.⁷⁰ Tento model je v Evropské unii uplatňován jen v pěti státech - v Estonsku,

⁶⁹ HANESOVÁ, Dana. *Náboženská výchova v Európskej únii*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006, s. 34-37. ISBN 80-8083-304-4.

⁷⁰ Tamtéž s. 39

Dánsku, Švédsku, Velké Británii a Slovinsku. V Německu se pak model liší v závislosti na spolkové zemi.⁷¹

Model konfesionální je v Evropské unii uplatňován například ve Finsku, v Řecku, Lotyšsku, Maďarsku, Polsku, Rakousku, Itálii, v České republice či v Holandsku, kde je volitelná náboženská výchova doplněná o povinný předmět s názvem duchovní proudy.⁷²

V České republice je výuka náboženství dána do kompetencí církvím či náboženským společnostem, jejichž působení v místním školství bylo schváleno státem, samotný stát tedy výuku náboženství nezajišťuje. Tyto církve a náboženské společnosti jsou zodpovědné za rozsah či organizaci vyučovacích hodin náboženství. Náboženství v České republice lze podle školského zákona č. 561/2004 Sb. vyučovat na škole jako nepovinný předmět, pokud se k němu přihlásí alespoň 7 žáků. Na církevních školách může být náboženství buď předmětem povinným či povinně volitelným.⁷³

Avšak i žáci, kteří se náboženské výchovy nezúčastní, jsou v rámci struktury *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* vedeni k mnoha cílům, jež se překrývají s cíli náboženské výchovy, a díky vzdělávacímu systému, který se snaží o pokrytí velkého množství společenských témat, se dozvědí o světových náboženstvích, jejichž existence je více či méně spjata s českou společností. A to i přestože Rámcový vzdělávací program přímo nezmiňuje výuku náboženství, jelikož není spravována Ministerstvem školství.

⁷¹TOMÁNEK, Pavol, 2007. Náboženstvo a náboženská výchova v EÚ. In: *Výchova, škola – minulosť, súčasnosť*. (Ed. L. Koldeová) [online]. Bratislava: PF UK, 2007, s. 229-238. ISBN 978-80-223-2295-9. [cit. 2017-11-01]. Dostupné z: http://www.fedu.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/KP_Rehus/sekcia1.pdf

⁷² HANESOVÁ, Dana. *Náboženská výchova v Európskej únii*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006, s. 37. ISBN 80-8083-304-4.

⁷³ *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)* [online]. c2004, [cit. 2017-08-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-1-1-2017-do-31-8-2017>

4.2.1 Prvky náboženské výchovy v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání v České republice

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je jeden z hlavních kurikulárních dokumentů a společně s dalšími vzdělávacími programy tvoří obligatorní body pro tvorbu vzdělávacích programů.

V obecnější rovině se soustředí na vedení žáků k respektu k odlišnostem, k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem a jejich kulturám a duchovním hodnotám.⁷⁴ Mezi klíčové kompetence, jež by si měl žák ze základního vzdělávání odnést, patří kompetence sociální a personální a kompetence občanské, které zahrnují podílení se na příjemné atmosféře ve společnosti na základě úcty a ohleduplnosti při komunikaci s druhými lidmi, podílení se na vytváření dobrých mezilidských vztahů, poskytnutí pomoci či požádání o ni.

Dále jsou pak také žáci vedeni k oceňování zkušeností druhých stejně jako jejich přesvědčení či vnitřních hodnot. Součástí těchto kompetencí je i schopnost vcítit se do situací jiných lidí či uvědomování si povinnosti postavit se proti násilí. V neposlední řadě pak mezi schopnosti, které by si mělo dítě absolvující základní vzdělání v České republice odnést, patří i ochrana tradic a kulturního a historického dědictví.⁷⁵

Zaměříme-li se na konkrétní okruhy v kurikulu, v oblasti 5.5. Člověk a společnost, která se snaží o bližší specifikaci cílů předmětů s názvem Dějepis a Výchova k občanství, jsou žáci směřováni k tomu, aby si osvojili znalosti z oblasti vývoje společnosti a její tradice, vědomosti ohledně důvodů a důsledků společenské rozmanitosti, procesech a aktech, které působí v každodenním společenském dění. Dále by pak žáci v rámci tohoto kurikula měli získat informace o základních evropských hodnotách, na nichž demokratická společnost, jejíž součástí jsou, stojí, a díky tomu by se pak měli být schopni bránit proti rasistickým či jakkoliv xenofóbním názorům kolem nich a dívat se tak na svět plni tolerance a respektu, všeobecné úcty a porozumění. Skrz tato témata mají také žáci možnost seznámit se s křesťanskou tradicí a s jejími hodnotami, které plně prostupují českou společnost.⁷⁶

⁷⁴ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2017.

⁷⁵ Tamtéž

⁷⁶ Tamtéž

Sekce 5.7 s názvem Umění a kultura seznamuje žáky s kulturou, jež žákům umožňuje chápat historickou zkušenost jako kontinuitu proměn i jako nutnost k socializaci jedince do společnosti plné každodennosti. V této části, která se snaží blíže specifikovat prostředky a cíle hudební a výtvarné výchovy na základní škole, si můžeme také povšimnout propojení uměleckého prožívání žáků v souvislosti s vnímáním okolního světa.

Nedílnou součástí *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* jsou průřezová témata, která se snaží zaměřovat na aktuální světové dění, pomáhají rozvíjet osobnosti žáků v oblasti postojů a hodnot, mají silný výchovný charakter. Škola je povinna do svého školního vzdělávacího plánu všechna tato témata zařadit, rozsah a způsob jejich realizace závisí na školním vzdělávacím plánu. Je možné je využít buď jako samostatné předměty, například v podobě etické výchovy, v podobě projektů, seminářů, kurzů, či jako součást vzdělávacího obsahu jednotlivých předmětů. Jejich dopad závisí na propojenosti se vzdělávacím obsahem vyučovaných předmětů a na další činnosti žáků realizované ve škole či mimo ni.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání obsahuje celkem šest průřezových témat, konkrétně to jsou osobnostní a sociální výchova, jež se snaží o reflektování osobnosti žáka, jeho individuálních zvláštností a potřeb a pomáhat tak žákům utvářet praktické životní dovednosti, výchova demokratického občana, jež stojí na zdůrazňování pojmů jako je svoboda, demokracie, spravedlnost, tolerance, lidská důstojnost, ohleduplnost k zájmům celku, vědomí vlastních práv či odpovědnosti, které vedou k vytvoření základní úrovně občanské gramotnosti. Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech se snaží o vystižení podstaty České republiky ve spojení s evropskou tradicí, za úkol si klade rozvoj globálního myšlení a mezinárodního porozumění, otevřenost k širším horizontům poznání či flexibilitu v občanském, osobním či pracovním životě. Průřezové téma multikulturní výchova seznamuje žáky s kulturní rozmanitostí, s jinými tradicemi, hodnotami i různými náboženskými přístupy. Toto téma pomáhá utvářet hodnoty jako jsou smysl pro spravedlnost, solidarita a tolerance. Odstraňuje nepřátelství stojící na předsudcích vůči nepoznanému a tvoří povědomí o místě vlastní kultury žáků ve společnosti. Environmentální výchova vede žáky k pochopení vztahu člověka a přírody, potažmo životního prostředí, k rozvíjení vědomí jednotlivce i společnosti za chování vůči svému okolí. Poslední průřezové téma mediální výchova se

soustředí na schopnost pracovat s informacemi přicházejícími z médií, kriticky a správně je vyhodnotit.⁷⁷

Jak můžeme vidět výše, *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* je v České republice sestaven tak, aby i žáci, kteří během své povinné školní docházky nenavštěvují náboženskou výchovu, měli možnost získat vědomosti o existenci různých náboženství a kulturních tradicích, jejichž součástí tato náboženství jsou. Postupně by měly být v žácích budovány atributy jako jsou všeobecná tolerance k odlišnostem či vědomí nutnosti postavit se proti násilí, tedy vlastnosti, které jsou oceňovány jak v nenáboženském tak v náboženském přístupu k výchově.

4.3 Podoba předmětu náboženská výchova na českých školách

Vzhledem k tomu, že kompetence za výuku náboženství přebírají v České republice církve či náboženské společnosti, konečná podoba osnov leží v jejich rukách. Státem uznanou podobu osnov náboženské výchovy vytvořila římskokatolická církev. Toto kurikulum bylo schváleno na 49. plenárním zasedání České biskupské konference dne 9. 4. 2003 a vzniklo v souladu s Ústavou České republiky, s jejími zákony a s Listinou základních práv a svobod.⁷⁸ Níže uvedené body nemusí být během náboženské výchovy na školách nutně zcela následovány, mohou však sloužit alespoň jako inspirace pro tvorbu podkladů k výuce. Osnovy mají konfesní podobu, ale kromě prohlubování znalostí o římskokatolickém náboženství a vztahu k němu se soustředí také například na toleranci k lidem jiného vyznání či na budování a udržování mezilidských vztahů.

Obecné cíle předmětu náboženská výchova opírající se o uvedené osnovy směřují k tomu, aby bylo vychováno dítě, jež bude otevřeno k dění ve světě, jež jej obklopuje, a to jak k jeho kladům, tak i k záporům. Dále by pak žáci měli být vedeni k porozumění křesťanské víře s jejími základními prvky a k budování schopností vytvoření meditativního prostředí pro osobní modlitbu. Žáci náboženské výchovy jsou také podporováni v tom, aby

⁷⁷ Tamtéž

⁷⁸MUROŇOVÁ, Eva a Ludmila MUCHOVÁ. Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1. – 9. ročníku základní školy. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2004, s. 2-3.

zodpovědně přistupovali k tvorbě a udržování lidských vztahů, aby se v nich budovala tolerance k lidem jiného náboženského vyznání a ekumenických postojů, to vše na základě křesťanských mravních ideálů. V neposlední řadě se pak uvedený předmět snaží poskytnout a prohloubit znalosti o křesťanské tradici, o křesťanských svátcích a slavnostech v propojení s osvětlením jejich významu pro život člověka.⁷⁹

Náboženská výchova se zaměřuje na lidskou každodennost se vším, co obsahuje - vděčnost, důvěru, pochopení, radost, štěstí, smutek či strach, a snaží se jejich existenci propojit s existencí institucionalizovaného náboženství.⁸⁰ Prvky náboženské výchovy se zde propojují s lidskou existenciální potřebou a životní zkušeností a snaží se obě konfrontovat s existencí křesťanské víry.⁸¹

Uspořádání učiva a metody jeho předávání se pak odvíjejí od věku žáků. Pro první stupeň jsou používány metody etické a dramatické výchovy, výtvarné techniky, práce se symboly a s výtvarným uměním a didaktické hry. Na druhém stupni se pak žáci v hodinách náboženství setkají s metodou práce s textem a volného psaní, metodou brainstormingu, práce s biblickým textem, s dialogickými metodami či s bibliodramatem.⁸²

Obsahy jednotlivých ročníků pak konkrétněji propojují biblická témata s tématy společenskými. Tak například pro první třídu se prostřednictvím tématu „Bůh mě má rád, jsem s tebou“ děti učí nejen o liturgickém roce a schopnosti slavit, ale i pozitivnímu vnímání světa a důvěře v něj. Další témata pro první stupeň pak jsou „Poznáváme Boží

⁷⁹MUROŇOVÁ, Eva a Ludmila MUCHOVÁ. Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1. – 9. ročníku základní školy. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2004, s. 9-10

⁸⁰ MUROŇOVÁ, Eva a Ludmila MUCHOVÁ. Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1. – 9. ročníku základní školy. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2004, s. 5

⁸¹ MUROŇOVÁ, Eva a Ludmila MUCHOVÁ. Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1. – 9. ročníku základní školy. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2004, s. 7-9

⁸²MUROŇOVÁ, Eva a Ludmila MUCHOVÁ. Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1. – 9. ročníku základní školy. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2004, s. 10-11

lásku”, „Bůh k nám přichází”, „Bůh nás vede s tebou na cestě”, „Bůh nás volá, společně vytváříme Boží království”.

Na druhém stupni jsou již děti vedeny k hlubšímu prohloubení svých křesťanských znalostí, k tomu, aby za světem lidským viděly Boží svět a prostřednictvím dialogu uvnitř církve s ním vstupovaly do vzájemného vztahu. V osmé třídě je pak brán zvláštní zřetel na tvorbu morálky a svědomí, a to například skrz Desatero a jeho naplnění v existenci křesťanské lásky či svátost smíření. V deváté třídě se pak v rámci tématu „Věřit a žít” děti učí skrz biblickou výpověď najít odpovědi na existenciální otázky člověka a probudit a zachovat v sobě schopnost k všeobecné toleranci vůči jiným náboženstvím.⁸³

Oprávněnost náboženské výuky je v kurikulu odůvodněna zvýšením sociálního potenciálu v České republice, orientací na životní smysl jedinců, jež jim pomůže vysvětlit důležité události v jejich životě. Na konkrétní podobu náboženského vyučování se zaměříme v poslední kapitole s názvem „Exkurz do hodin náboženství na dvou církevních českých školách“.

⁸³MUROŇOVÁ, Eva a Ludmila MUCHOVÁ. Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1. – 9. ročníku základní školy. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2004, s. 12 - 13

5. Etická výchova

Etika, odkazující svým etymologickým původem na řecké slovo *ethos* - zvyk, obyčej, mrav,⁸⁴ je filozofickou disciplínou, jež se zabývá zkoumáním morálky. Morálka pak vzniká při potřebě reflektovat mravnost, která je celkem společenských příkazů, neboli mravního základu člověka. Jinými slovy etika je teorií morálky, představy správného společenského jednání.⁸⁵

Etika a výchova k ní hrají v životě člověka důležitou a nezastupitelnou roli. Díky nim můžeme rozlišovat, co je dobro a co je zlo, utvářet si pravdivé představy o sobě samých a kriticky reflektovat své každodenní chování vůči okolí na základě našich mravních hodnot. Dále nám umožňují navazovat a udržovat společenské vztahy a celkově tak přispívat k všeobecné společenské soudržnosti.

Předávání norem společensky uznávaného chování probíhá uvnitř skupiny metodou slovního vedení, nápodoby, posilování žádoucího chování či kárání za chování nežádoucí.

Tato kapitola nás zavede do oblasti etické výchovy objevující se v podobě institucionalizovaného oboru.

5.1 Podoba etické výchovy v Evropě s důrazem na specifika některých vybraných zemí

Jako samostatný předmět je etická výchova vyučována v 16 různých zemích Evropy,⁸⁶ přičemž označení tohoto školního předmětu může být v závislosti na školním systému různé. Například v Holandsku se předmět, jehož osnovy mají mimo jiné za cíl předávat žákům základní etické hodnoty a usnadnit tak bezproblémové mezilidské soužití, jmenuje

⁸⁴ *Online etymology dictionary* [online]. [cit. 2017-09-09]. Dostupné z: <https://www.etymonline.com/word/ethic>

⁸⁵ BLAŽKOVÁ, Miloslava. *Dějiny etických teorií I: (od antiky po konec 18. století)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-7290-164-8

⁸⁶ KORIM, V. (Ed.) *Premeny etickém výchovy v európskom kontexte*. Banská Bystrica: UMB, 2008, s. 10. ISBN 978-80-8083-661-0

Životní světonázory, ve Velké Británii *Osobnostní, sociální a zdravotní výchova*, ve Francii pak *Morální a občanská výchova*. Zajímavé se pak mohou jevit i různá označení tohoto předmětu v rámci Německé spolkové republiky. Například v Brandenbursko se předmět jmenuje *Formování života - etika - religionistika*, v dalších zemích pak kupříkladu *Hodnoty a normy, Filozofování s dětmi, Filozofie* či jednoduše *Etika*. Na Slovensku či v České republice se pak předmět jmenuje *Etická výchova*.⁸⁷

Avšak i v zemích, kde se etická výchova nevyučuje jako samostatný předmět, jsou obsahové ideje přirozeně provázány s místní výukou v jiných předmětech.

Podíváme-li se nyní konkrétně na osnovy předmětů, jež mají za cíl předávat žákům etické hodnoty, v rámci evropského kontextu je možné rozdělit je do několika skupin na základě podobnosti uvnitř regionu, v jehož školním systému koexistují. Osnovy etické výchovy v těchto oblastech se pak vyznačují určitými specifiky v závislosti na společenskohistorickém vývoji uvnitř daného území.

První skupinou je oblast Skandinávie, do které spadá Finsko, Norsko, Dánsko a Švédsko. Dále je to území západní Evropy, kde se nachází Spojené království Velké Británie a Severního Irsku, Německo, Švýcarsko, Francie a státy Beneluxu (Belgie, Nizozemsko, a Lucembursko). Do jižní a jihozápadní Evropy náleží Portugalsko, Španělsko, Itálie, Kypr, Řecko a Malta. Oblast střední Evropy a Pobaltí zahrnuje Rakousko, Českou republiku, Maďarsko, Polsko, Slovinsko, Slovensko, Litvu, Lotyšsko a Estonsko. Poslední skupinou jsou pak takzvané rozvojové regiony, jinak také východní a jihovýchodní Evropa, ke kterým patří Bulharsko, Rumunsko a Ruská federace.⁸⁸

Ve státech v oblasti Skandinávie a v oblasti západní Evropy má výuka etiky dlouholetou tradici a často zde existuje jako povinný či povinně volitelný předmět, a to pod různými názvy. V ostatních výše vymezených regionech mnohdy existuje etická výchova pouze jako průřezové téma objevující se v různých školních předmětech, nebo byla jako samostatný předmět zavedena teprve nedávno a v osnovách se s ní můžeme setkat pouze jako s předmětem povinně volitelným či volitelným.⁸⁹

⁸⁷ KORIM, V. (Ed.) *Přeměny etické výchovy v evropském kontextu*. Banská Bystrica: UMB, 2008, s. 6-9. ISBN 978-80-8083-661-0

⁸⁸ KORIM, V. (Ed.) *Přeměny etické výchovy v evropském kontextu*. Banská Bystrica: UMB, 2008, s. 10. ISBN 978-80-8083-661-0

⁸⁹ KORIM, V. (Ed.) *Přeměny etické výchovy v evropském kontextu*. Banská Bystrica: UMB, 2008, s. 10-58 ISBN 978-80-8083-661-0

Následující kapitoly již názorně seznámí čtenáře s podobou etické výchovy v různých částech Evropy, přičemž hlavní důraz bude dán na země, kde existuje etická výchova jako funkční, do školského kurikula zcela integrovaný předmět.

5.1.1 Etická výchova ve vybraných zemích ve Skandinávii

Dimenze pedagogického systému a přirozeně tak i etické výchovy ve Skandinávii dosahuje dlouhodobě výjimečné kvalitativní úrovně. Ve Finsku se etická výchova vyučuje v alternaci k povinné náboženské výchově, a to po celou dobu základní školní docházky. Dochází na ni žáci, kteří nejsou členy církve, či nejsou součástí denominace, která zajišťuje na dané škole náboženskou výuku.

V etice se zde žáci primárně vzdělávají v předmětu s názvem *Filozofie života a etika*. Cíle tohoto předmětu se orientují na vzdělávání v oblasti kulturní analýzy, společenských věd či filozofie. Člověk je zde pojímán jako někdo, kdo si vytváří svoje kulturní prostředí a tudíž jako aktivní bytost ve společenském prostoru. Lidské zkušenosti jsou pak chápány v kontextu vzájemných interakcí a kulturního dědictví.

Hlavní cíl předmětu *Filozofie života a etika* je pomoci žákům dosáhnout samostatnosti a nezávislosti a předat jim umění kritického myšlení založeného na toleranci, respektu a etických principech.⁹⁰

Ve Švédsku probíhá etická výchova v rámci předmětu *Sociální studia*, jež je součástí školních osnov po celou dobu školní docházky, přičemž děti si zde osvojují kýžené společenské normy, respekt k ostatním lidem či pozitivní postoj k životnímu prostředí i během docházky předškolní.

Ústřední východisko předmětu *Sociální studia* se de facto shoduje s východiskem předmětu *Filozofie života a etika* ve Finsku - žáci se seznamují s tím, jak jednotlivec ovlivňuje své okolí a vice versa. Dále jsou zde studentům předávány poznatky týkající se probíhajících změn ve společnosti a v přírodě, žáci si také osvojují znalosti vedoucí k samostatnosti či kritickému myšlení, participaci na společenském životě či zodpovědnosti za své vlastní jednání. Předmět *Sociální studia* tak přirozeně zahrnuje více společenskovedních oblastí od zeměpisu, občanské výchovy přes historii až po

⁹⁰ KORIM, V. (Ed.) *Premeny etickém výchovy v európskom kontexte*. Banská Bystrica: UMB, 2008, s. 171. ISBN 978-80-8083-661-0

náboženství, které jsou přirozeně vzájemně propojené a jednoduše se pak integrují v uvedeném předmětu.⁹¹

5.1.2 Etická výchova ve vybraných zemích západní Evropy

Státy západní Evropy mohou být z hlediska vzdělávacího systému a potažmo pak i výuky etiky do značné míry taktéž inspirací pro své bližší či vzdálenější sousedy.

Na všech státních školách v Belgii mají žáci možnost vybrat si mezi hodinami náboženství a hodinami etiky. Toto však neplatí pro školy soukromé, neboť ty mají většinou katolické zřizovatele a je zde tedy povinná náboženská výuka. Osnovy předmětu náboženství a etika se do značné míry překrývají, přičemž hodiny náboženství mají za cíl, kromě etické výchovy, předat dětem znalosti o některém ze států uznaných náboženství (katolickém, protestantském, anglikánském, židovském, islámském či ortodoxním).

Belgický školní systém je pak dále rozdělen na vlámskou, německou a francouzskou část.

Vlámský školní systém cílí na předávání základních společenských, potažmo pak etických hodnot již od prvních let institucionální docházky. Během předškolního vzdělávání zde děti dochází na environmentální výchovu, kde mimo jiné získávají poznatky o společnosti a lidech, kteří v ní žijí. Na environmentální výchovu pak na základní škole navazuje předmět s názvem *Environmentální studia*, na druhém stupni pak *Filozofie života*.

Německý systém v Belgii má po celou dobu školní docházky dvě hodiny etiky týdně, žáci mají i zde možnost vybrat si mezi hodinami náboženství a hodinami etické výchovy.

Ve francouzsky hovořící části Belgie mají ty děti, které si zvolí etickou výchovu, tento předmět jako povinný až do ukončení střední školy. Předmět má za cíl napomáhat k vytvoření jedinečné a sebevědomé osobnosti, která bude usilovat o co nejhumánnější fungování společnosti, jejíž je součástí.⁹²

⁹¹ KORIM, V. (Ed.) *Premeny etickém výchovy v európskom kontexte*. Banská Bystrica: UMB, 2008, s. 11-15. ISBN 978-80-8083-661-0

⁹² KORIM, V. (Ed.) *Premeny etickém výchovy v európskom kontexte*. Banská Bystrica: UMB, 2008, s. 16-18. ISBN 978-80-8083-661-0

Německá spolková republika, jež je od roku 1990 rozdělena na 16 spolkových zemí, má vzdělávací systém pro každou oblast do značné míry specifický. Spojuje je však náboženská výchova, jež bývá konfesionální i nekonfesionální a povinná či povinně volitelná, a jejíž alternativou je předmět s názvem *Etika*, někde pak nazýván *Praktická filozofie*, *Všeobecná etika* či *Hodnoty a normy*. Bez ohledu na název cílí všechny tyto předměty k výchově tolerantního a respektujícího jedince usilujícího o nekonfliktní fungování komunity, ve které žije, a o zachování důstojnosti všech jejích členů.

Nyní se konkrétně zaměříme na etickou výchovu v některých zemích ve Spolkové republice Německo.

V Brandenburgu nemá být etická výchova, zabezpečována předmětem *Životní orientace – etika – náboženské vědomosti*, alternativou k hodinám náboženství, nýbrž přímo jejich substitucí. Hodiny náboženství jsou zde pouze předmětem volitelným. Osnovy předmětu *Životní orientace – etika – náboženské vědomosti* mají za cíl informovat o filozofických tradicích, odpovědět na základní otázky života či napomoci vytvoření základního hodnotového měřítka. Tento předmět je orientován velmi prakticky, neboť je v něm dáván velký důraz na to, aby zde osvojené poznatky napomohli žákům během důležitých životních rozhodnutí.

V Bavorsku se vyučuje předmět *Etika*, jenž má za cíl pomáhat odhalovat smysl života, a podobně jako i v jiných evropských státech má napomáhat utváření sebevědomé, tolerantní a respektující osobnosti, která je schopna převzít zodpovědnost za své vlastní jednání. Velký důraz je zde kladen na výuku společenských věd, kdežto v dalších spolkových zemích se etická výchova může orientovat více na filozofii či environmentální výchovu. Osnovy předmětu *Etika* v Bavorsku jsou vystavěny mimo jiné na základech bavorské ústavy a na základech ústavy Německé spolkové republiky. Konkrétně se zde obsažené mravní principy do hodin etické výchovy promítají v podobě předávání poznatků vedoucí k vzájemné úctě v pluralitní společnosti, kterou německá společnost bezpochyby je, jako je například respekt k jinému vyznání, světonázoru či k jiné kultuře či důraz na důstojnost každého jedince. Neustále se zde také zdůrazňuje nutnost kooperace rodičů, školy a mimoškolních institucí za účelem správného morálního vývoje žáka.

Zavedení předmětu *Etika* v Bavorsku roku 1972 bylo primárně odůvodněno velkým počtem žáků odhlášených z náboženské výchovy.

Školní osnovy v Berlíně neobsahují náboženskou výchovu, etickou výchovu však mají žáci od druhého stupně základní školy povinnou, a to v dotaci dvě hodiny týdně.

Důraz v předmětu s názvem *Etika* se v Berlíně dává na vztah člověka se sebou samým a s okolím. Vzhledem k tomu, že Berlín je velkoměsto, kde žije pohromadě mnoho lidí různého vyznání a různých kultur, žáci jsou v uvedeném předmětu vedeni především k osvojování poznatků týkajících se základních práv a svobod, morálních zásad či principů, dále zde pak získají vědomosti o rozličných světonázorech či přístupech k životu. Konkrétně se zde žáci učí o různých náboženských či filozofických přístupech, které pak následně ve vzájemném dialogu reflektují a hodnotí, osvojují si schopnosti asertivní komunikace, posuzování situací z morální perspektivy či zvažování svého budoucího chování vzhledem k možným následkům z něj plynoucích.⁹³

I přes některé významné rozdíly jsou ve všech zemích Německé demokratické republiky osnovy etické výchovy tvořeny v individuální, společenské a ideově-historické rovině, čímž vedou žáky k získání kompetencí přispívajícím k existenci humánní a nekonfliktní společnosti.

5.1.3 Etická výchova ve střední Evropě a v Pobaltí

Pole výchovy a vzdělávání v oblasti střední Evropy a Pobaltí je (kromě Rakouska) dodnes negativně poznamenáno dlouholetou politickou komunistickou orientací ideově mířící směrem k bývalému Svazu sovětských socialistických republik. Místní transformace společnosti na začátku 90. let se nevyhnutelně dotkla i oblasti školství, které bylo náhle osvobozeno z nutnosti hlásat jednotné ideály, a vzdělávání tak mohlo začít probíhat na pozadí neutrální hodnotové orientace přispívající k rozvíjení zdravých osobností členů sebevědomé společnosti.

V Rakousku je předmět *Etika* alternativou k povinné *Náboženské výchově*, často však zahrnuje pouze dohled nad žáky, kteří konfesijní náboženskou výuku nenavštěvují. Etická výchova je zde tedy spíše průřezové téma objevující se v předmětech jako je *Dopravní a zdravotní výchova* či *Historie a sociální studie*.

V Polsku existuje *Etika* jako samostatný volitelný předmět, a to jako alternativa k předmětu *Náboženská výchova*, který je však navštěvován mnohem více (koncem 90. let

⁹³ KALISKÝ, Ján. *Premeny etickej výchovy základných škôl Nemecka* [online]. KORIM, Vojtěch. Banská Bystrica: UMB, 2008, s. 59-86 [cit. 2018-05-03]. ISBN 978-80-8083-661-0.

tento předmět dle statistik navštěvovalo 98% dětí ze základních škol a 90% dětí ze škol středních). *Etika* zahrnuje témata jako prvky evropské výchovy, bezpečí a právo či program psychologické výchovy v integrované výchově: já jsem s tebou a ty se sebou.

Na Slovensku existuje předmět *Etická výchova* taktéž jako alternativa k předmětu *Náboženská výchova*, přičemž oba předměty jsou zde povinně volitelné.

Mezi hlavní cíle předmětu *Etická výchova* patří to, aby si žáci osvojili základní aspekty prosociálního chování založeného na úctě k základním etickým hodnotám, normám a pravidlům, jež bude aktéry vést k utváření bezproblémové mezilidské komunikace za účelem všeobecného propojení lidstva jako celku.⁹⁴

5.1.4 Etická výchova ve státech jižní a jihozápadní Evropy

Oblast jižní a jihozápadní Evropy patří ke státům, kde je oproti etické výchově stále značná převaha konfesionální či nekonfesionální výuky náboženství. Etická výchova se zde jako samostatný předmět nevyučuje příliš často, její existence ve školských systémech daných zemí je tak spíše reprezentována určitými průřezovými tématy v rámci různých předmětů.

Jedním z mála států z této oblasti, jenž zařadil ústřední kurikulum etické výchovy do samostatného předmětu, je Španělsko. V předmětech *Studium sociálních a kulturních otázek a Společnost, kultura a náboženství* se žáci vzdělávají kromě základních práv a svobod v oblastech filozofie, umění, historie, literatury či náboženství. Uvedené předměty jsou alternativou k povinné náboženské výuce.

V Řecku je povinný předmět *Náboženská výuka*, a to bez alternativy. Přesto však zde studenti přirozeně dostanou informace týkající se základních etických principů vedoucích k vytvoření adekvátních a pro fungování společnosti důležitých hodnotových měřítek, stejně jako si zde mohou osvojit znalosti týkající se různých náboženství.

Předměty, které v Řecku ve svém kurikulu zahrnují taktéž etickou výchovu a které vedou k osobnostnímu rozvoji žáků, jsou například *Environmentální studia, Občanství a*

⁹⁴ KORIM, V. (Ed.) *Premeny etickém výchovy v európskom kontexte*. Banská Bystrica: UMB, 2008, s. 44-50. ISBN 978-80-8083-661-0

sociální studia či *Sociální studia a občanství*. Tyto předměty se zde vyučují v různých obdobích školní docházky.⁹⁵

5.1.5 Etická výchova ve východní a jihovýchodní Evropě

Etická výchova v oblastní východní a jihovýchodní Evropy je povětšinou průřezovým tématem.

V Bulharsku se kryje obecně přijímaný obsah etické výchovy s předměty *Etika a právo*, *Filozofie* či *Svět a osobnost*, které jsou všechny vyučovány na střední škole. Na základní škole se pak některé prvky etické výchovy objevují v různých společenskovedních předmětech, samotná etická výchova s důrazem na výchovu k občanství či na osvojení poznatků vedoucím k prohlubování morálního vědění zde však chybí.

Do školských osnov Ruské federace není také etická výchova jako samostatný předmět zavedena, jako průřezové téma se však objevuje v předmětech *Okolní svět* či *Nauka o společnosti*. Oba předměty se snaží v rámci svých osnov usnadnit socializaci a morální vývoj vyučovaných žáků, dále mají za cíl předání poznatků vedoucím k usnadnění mezilidské komunikace a řešení vztahových konfliktů. Mezi tyto poznatky patří například ty týkající se sociálních, humanistických či demokratických norem a hodnot.⁹⁶

5.2 Místo etické výchovy v českém vzdělávacím systému

Příčin pro vznik samostatného předmětu s morálně etickou tematikou bylo v České republice hned několik. Z důvodu historického charakteru zde chybělo přímé celospolečenské morální působení vzdělávací instituce, které bylo dříve zastupováno

⁹⁵ KORIM, V. (Ed.) *Přeměny etické výchovy v evropském kontextu*. Banská Bystrica: UMB, 2008, s. 30-35. ISBN 978-80-8083-661-0

⁹⁶ KORIM, V. (Ed.) *Přeměny etické výchovy v evropském kontextu*. Banská Bystrica: UMB, 2008, s. 52-57. ISBN 978-80-8083-661-0

převážně výukou náboženství. Také bylo dlouhodobě poukazováno na to, že předmět s názvem *Občanská nauka a výchova*, který se měl stát sekulární substitucí z hlediska morálního vývoje dítěte, nemůže zdaleka plnohodnotně pokrýt předávání občanskovědních znalostí a zároveň znalostí hodnotového charakteru. V neposlední řadě pak zavedení etické výchovy do škol kopírovalo společenskou poptávku po důraznějším etickém působení na jednotlivce, zlepšení výchovy a mezilidských vztahů a jasnějšího rozlišování dobra od zla.⁹⁷

I pro výše uvedené důvody vzniklo na našem území v roce 1999 Etické fórum, které v sobě spojovalo snahu několika neziskových organizací o celospolečenskou zlepšení atmosféry v České republice. Konkrétně pak toto společenství prosazovalo to, co bylo přirozenou součástí existence mnoha evropských zemí, a to zavedení předmětu *Etická výchova* do škol, což se mu posléze podařilo.⁹⁸

Etická výchova se dostala jako doplňující vzdělávací obor do Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy díky Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy z 16. prosince roku 2009.⁹⁹ Metodika pro výuku *Etické výchovy*, již zpracovalo právě Etické fórum, pracuje s prvky zážitkové a zkušenostní pedagogiky, dialogu či diskuze.¹⁰⁰ Kurikula se zprvu zaměřují na praktické životní situace, rozvíjení zdravého sebevědomí člověka, na altruismus, vzájemnou úctu, toleranci a respekt či vnímání k okolí. Ve vyšších ročnících se pak žáci učí, jak se vyrovnat s životními těžkostmi, jakým způsobem si stanovit životní cíle a dále pak také o svobodách či o právech v České republice. Celkově by *Etická výchova* měla vést ke zlepšení společenského klimatu ve škole, kde je vyučována, a následně pak i v celé širší společnosti. Má být účinným nástrojem primární prevence, vést žáky k finanční

⁹⁷ Etické fórum České republiky: Historie. *Etické fórum České republiky* [online]. [cit. 2018-04-12]. Dostupné z: <http://www.etickeforumcr.cz/eticke-forum/o-nas/historie>

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/opatreni-ministryne-skolstvi>

¹⁰⁰ <http://www.eticnavychova.cz/uvody-metodik-uceb-av/>

gramotnosti, starostem o lidské osudy a životní prostředí či v nich probouzet zodpovědnost vůči rodině.¹⁰¹

V dnešní době je předmět s názvem *Etická výchova* zaveden již na více než 500 základních školách a víceletých gymnáziích v České republice.¹⁰²

Samotné usilování o etický rozvoj člověka však přirozeně nemusí ani dnes, kdy se již v České republice začíná samostatný předmět s názvem *Etická výchova* dostávat hlouběji do školních osnov, nutně probíhat pouze v hodinách tohoto jednoho předmětu. Je možné jej, stejně jako v jiných evropských zemích, zahrnout do výchovného působení třídního pedagoga či ho začlenit do celkového systému školy, a to vně jakéhokoliv specifického předmětu, stejně jako je to například s předmětem náboženská výchova, jak bylo ukázáno výše.¹⁰³

¹⁰¹ Etické fórum České republiky: Etická výchova – O etické výchově. *Etické fórum České republiky* [online]. [cit. 2018-04-12]. Dostupné z: <http://www.etickeforumcr.cz/eticke-forum/onas/historie>

¹⁰² *Etická výchova se učí již na 500 školách* [online]. [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/eticka-vychova-se-uci-jiz-na-500-skolach-1>

¹⁰³ NOVÁKOVÁ Marie, VACEK Pavel: Etická výchova. Proč a jak? Prevence rizikového chování, zdravý životní styl, Praha 9 - Vinoř: Typo & Desing: VR Atelier, 2009, 9–14

6. Exkurz do hodin náboženství na dvou českých církevních základních školách

Jak bylo zmíněno již výše, v České republice se uplatňuje konfesionální model výuky náboženství. Žáci jsou zde tedy prostřednictvím hodin náboženství seznamováni s principy, na nichž konkrétní denominace stojí, a s hodnotami, které uznává. Znalosti zde obdržené však, jak bylo ukázáno již v některých částech této diplomové práce, často překračují přirozeně meze dané výuky i hranice školy a mají nezdědka širší společenský přesah.

Aby dostaly výše uvedené poznatky o současné podobě náboženské výuky s ohledem na etickou výchovu na českých církevních školách konkrétnější podobu, byly ověřeny během rozhovorů se dvěma učiteli církevních základních škol. Rozhovor během vzniku této práce poskytli Mgr. Jindřiška Chadimová a Mgr. Ondřej Mrzílek PhDr.

Jindřiška Chadimová je učitelka křesťanské a hudební výchovy na Křesťanské střední škole, základní škole a mateřské škole Elijáš. Ondřej Mrzílek je učitel výuky náboženství na Základní škole svaté Voršily a zároveň zástupce ředitele na Arcibiskupském gymnáziu v Praze.

6.1 Základní škola svaté Voršily v Praze

Zřizovatel Základní školy svaté Voršily v Praze je Českomoravská provincie Římské unie řádu svaté Voršily.¹⁰⁴ Je to škola s 18 třídami od první do deváté třídy, kde se vzdělává celkem 500 žáků. Její školní vzdělávací program byl zpracován na základě Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a je platný od školního roku 2013/ 2014. Škola poskytuje možnost vzdělávání formou individuálního plánu, který i zajišťuje, a to pro žáky 1. až 5. ročníku. Žákům školy je umožněno studovat i v zahraničí.

¹⁰⁴ Informace o škole. *Základní škola sv. Voršily v Praze* [online]. [cit. 2018-05-01]. Dostupné z: <http://www.zssv.cz/informace-o-skole/>

V budově školy se vedle učeben nachází i jídelna, oratoř, plavecký bazén, tělocvična, gymnastický sál, knihovna, dílna či cvičná kuchyň.

Pedagogický sbor základní školy svaté Voršily tvoří kromě křesťansky smýšlejících pedagogů i vychovatelky, školní kaplan, výchovní poradci, školní psycholog, metodik primární prevence, speciální pedagog či pedagogičtí asistenti. Ve škole je podporováno další vzdělávání pedagogických pracovníků, a to především prostřednictvím vzdělávacích programů akreditovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Mezi žáky školy patří i děti se zdravotním postižením či speciálními vzdělávacími potřebami. Co se týče přijímání nových žáků do školy, významným kritériem bývá akceptace křesťanských idejí školy.

Pokud jde o mimoškolní aktivity, základní škola svaté Voršily se zapojuje do několika projektů, a to ať už místních, či zahraničních. Škola se účastní například akce Adopce na dálku, která se orientuje na pomoc potřebným dětem a mladistvým. Pomoc se týká finanční podpory zahrnující financování nákladů na vzdělání, mimoškolní aktivity či zdravotní péči. Poté také podpory z hlediska rozvíjení všeobecného přehledu o současném světě a rozvoji komunikace, kterou zprostředkovává korespondence mezi žáky školy a danými dětmi a mladistvými.

V rámci výchovného či kariérního poradenství spolupracuje škola s křesťanskou pedagogicko-psychologickou poradnou, s farními úřady, řeholními institucemi či řády a kongregacemi, s Arcibiskupstvím pražským, Českou biskupskou konferencí, Asociací ředitelů církevních škol a Asociací ředitelů základních škol.

Důležitým aspektem školy je její křesťanská orientace, jež se projevuje prostřednictvím duchovních školních aktivit jako jsou mše, duchovní obnovy tříd a duchovní obnovy pro učitele, slavnosti liturgického roku, přípravy ke svátostem a podobně. Vedle mnoha mimoškolních zájmových činností nabízí škola možnost žákům zúčastnit se charitativních akcí jako je například Tříkrálová sbírka.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Charakteristika školy. *Základní škola sv. Voršily v Praze* [online]. [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: <http://www.zssv.cz/informace-o-skole/charakteristika-skoly/>

6.2. Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola Elijáš

Zřizovatel Křesťanské střední školy, základní školy a mateřské školy Elijáš je České sdružení Církve adventistů sedmého dne, jež celosvětově provozuje více než 7000 škol různého stupně.¹⁰⁶ Oproti Základní škole svaté Voršily je tato škola co do objemu žáků menší, neboť ji navštěvuje pouze 150 dětí od první do deváté třídy na základní škole a pak 40 dětí na škole mateřské, střední škola se zde bude otevírat až od školního roku 2018/2019. Tomuto číslu odpovídá i jednotlivý počet žáků ve školní třídě, kterých bývá maximálně 18.¹⁰⁷

I základní škola Elijáš poskytuje svým žákům na prvním stupni možnost individuálního vzdělávání a usnadňuje tak výuku těm, pro které skupinové vyučování není vhodnou formou osvojování znalostí.

Součástí školy je školní družina a dále také školní klub, do kterého dochází žáci na druhém stupni a v němž se věnují osobnostně rozvíjejícím činnostem, na které nezbývá v omezeném čase školní výuky čas. Žáci školy mají také k dispozici pestrou nabídku sportovních, uměleckých či jazykově zaměřených zájmových kroužků.¹⁰⁸

Na internetových stránkách instituce se nenachází školní vzdělávací plán, který by mohl prozradit více o souhrnných školních vzdělávacích cílech, avšak můžeme se zde dočíst, že byl zpracován dle rámcového vzdělávacího programu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a že jsou do něj zahrnuty i projekty Státního zdravotního ústavu Zdravá mateřská škola a Zdravá škola¹⁰⁹, jež podporují optimální předpoklady každého jednotlivce a pomocí osvěty mezi zaměstnanci školy tak mimo jiné pomáhají utvářet

¹⁰⁶ Zřizovatel. *Elijáš: Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola* [online]. [cit. 2018-05-01]. Dostupné z: <https://www.elijas.cz/skola/o-skole/zrizovatel>

¹⁰⁷ Tamtéž

¹⁰⁸ Přehled kroužků. *Elijáš: Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola* [online]. [cit. 2018-05-01]. <https://www.elijas.cz/dulezite-odkazy/krouzky/prehled-krouzku>

¹⁰⁹ O škole. *Elijáš: Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola* [online]. [cit. 2018-05-01]. <https://www.elijas.cz/skola/o-skole>

takové podmínky, jež přispívají ke zdravému vedení života v individuálním i sociálním rozměru.¹¹⁰

Škola Elijáš se stala v roce 2017 úspěšným žadatelem výzvy Evropských strukturálních a investičních fondů, konkrétně pak operačního programu s názvem Výzkum, vývoj a vzdělávání. Tento program se krom jiného zaměřuje na vzdělávání a rozvoj učitelů, umožňuje financování školního asistenta či zajištění doučování žáků se slabým prospěchem.¹¹¹ Instituce se rovněž zapojuje do různých projektů ve spolupráci s mezinárodní humanitární organizací ADRA.¹¹²

Na Křesťanské střední škole, základní škole a mateřské škole Elijáš se platí školné, které přispívá spolu s příspěvkem zřizovatele školy a financováním ze strany Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na provoz instituce.¹¹³

Přístup k dětem a potažmo tak i hlavní cíle výchovy a vzdělávání vychází i zde z ústředních principů křesťanství. Děti jsou pojímány jako individuální bytosti, výuka a výchova je orientována na utváření morálních principů, budování harmonických vztahů či vzájemné tolerance a ohleduplnosti¹¹⁴, což je posíleno mimo jiné nošením uniforem nejen za účelem zvýšení prestiže školy, ale i se záměrem stírat sociální rozdíly mezi dětmi.¹¹⁵

¹¹⁰Zdravá škola. *Výchova ke zdraví* [online]. [cit. 2018-05-14]. Dostupné z: <http://www.vychovakezdravi.cz/clanky/zdrava-skola.html>

¹¹¹ Projekty. *Elijáš: Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola* [online]. [cit. 2018-05-01]. <https://www.elijas.cz/skola/projekty>

¹¹² O škole. *Elijáš: Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola* [online]. [cit. 2018-05-01]. <https://www.elijas.cz/skola/o-skole>

¹¹³ Školné. *Elijáš: Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola* [online]. [cit. 2018-05-01]. <https://www.elijas.cz/skola/o-skole/skolne>

¹¹⁴ Vize školy. *Elijáš: Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola* [online]. [cit. 2018-05-01]. <https://www.elijas.cz/skola/vize-skoly>

¹¹⁵ Uniformy. *Elijáš: Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola* [online]. [cit. 2018-05-01]. <https://www.elijas.cz/dulezite-odkazy/uniformy>

6.3. Konkrétní podoba etické výchovy v hodinách náboženství i mimo ně na vybraných školách

Ondřej Mrzílek vyučuje předmět náboženství 18 let. S nástupem školního vzdělávacího programu podle § 5 (2) zákona číslo 561/2004 (Školský zákon) se téma náboženství a etiky sjednotilo do osmého ročníku, kde se této výuce na škole věnují nejpodrobněji.

Náboženství, respektive křesťanskou výchovu, vyučuje Jindřiška Chadimová 3 či 4 roky, a to konkrétně na prvním stupni a šestou třídu.

Metody, které v hodinách používá, jsou frontální výuka, skupinová práce v malých i větších skupinkách, vizualizace, audiovizuální pomůcky či dramatizace. Vše s ohledem na téma a věkové rozlišení dětí.

Již od počátku našich rozhovorů je zřejmé, že se oba učitelé snaží dát náboženskou výchovu do širších souvislostí s obecnými společenskými pojmy jako je například svoboda, rozhodování, zákon či etika, a usilují mimo jiné o to, aby děti byly schopny spojit tyto koncepce s reálnými životními situacemi. Jak uvádí například Ondřej Mrzílek (dále v textu O.M.): „pokud jsou například témata týkající se ochrany života a zdraví, tak je potřeba, aby děti věděly, že jsou nějaká témata, která jsou s tím pátým přikázáním dávána do souvislosti, která jsou ve společnosti diskutována.“¹¹⁶

Komplementaritu výuky náboženství a řešení každodenních situací života zrcadlí i odpovědi vyučujících na otázku, jakým způsobem se věnují samotné křesťanské výuce, a do jaké míry je pak tato výuka propojena s etickou výchovou:

O.M. „Výuka se dělí na dvě pololetí, první pololetí se věnujeme tomu, co děti znají - co to je rozhodování, svoboda, jaké jsou druhy jednání. Co to je hřích, co to je spolupráce, podle čeho se určí, jestli skutek dobrý, či špatný. Zmapujeme si, co se děje v naší hlavě v okamžiku rozhodování, co ovlivňuje naše jednání ve smyslu norem. Je zde téma zákona atd. A když uděláme tuto teoretickou část, která také akcentuje různé příklady, pokud jsou ty znalosti dětí nějak ověřovány, tak nikdy nejde jenom o to, aby ony popsaly to pravidlo, aby ho nějak vysvětlily, ale především o to, aby ho dokázaly aplikovat na konkrétní příklady jednání.

To druhé pololetí naší výuky je již konkrétnější, protože se rozebírají podle toho klasického uspořádání desatera, tzn. podle toho Augustinovského uspořádání desatera, se

¹¹⁶ MRZÍLEK, Ondřej. *Rozhovor*. Praha, 2017

rozebírají jednotlivá přikázání. To už je skutečně potom důraz na nějakou reflexi současné situace, takže pokud jsou například témata týkající se ochrany života a zdraví, tak je potřeba, aby ty děti věděly, že jsou nějaká témata, která jsou s tím pátým přikázáním dávana do souvislosti, jsou ve společnosti diskutována. Jde nám taky o to, aby znaly argumenty pro a proti a na základě toho, co bylo řečeno, aby dokázaly vysvětlit ten postoj církve a důvody postoje církve a křesťanství k tomu danému tématu. Východisko bude přirozeně nějak biblické, ale není to tak, že bych pracoval jen s tím biblickým textem, protože celá řada těch věcí tam není jednoznačně či přímo vyjádřena. Jsou tam vyjádřeny pomocí nějakého principu či příběhu a tohle mi z toho pak nějak vypreparujeme.”

J.CH. „Naše výuka je s výukou etiky propojena velmi výrazně, protože tyto dvě věci spolu přirozeně souvisí. Základ je postavený na biblických příbězích, z kterých se potom preparují ty etické hodnoty plus částečně i v rámci školního vzdělávacího plánu máme vlastně circa padesát procent z toho etická témata, kde to otáčíme. To znamená proberu etické téma a propojím ho s biblickým příběhem. Takže buď je to biblický příběh, který má nějaký etický výstup, a nebo je to etické téma, které má biblickou ilustraci. Snažíme se biblická témata opírat o společenskou reflexi, protože to tak bylo psáno a Ježíš Kristus to i tak v podstatě v Novém zákoně prezentoval svým učedníkům a lidem, které učil.”¹¹⁷

Na dotaz, zda a, pokud ano, jakým způsobem je snaha o předávání etických hodnot a norem přítomna na škole i mimo hodiny náboženství, odpovídají oba učitelé, že přítomna je, přičemž její konkrétní podoba se odvíjí od křesťanských principů, na nichž jsou obě školy založeny.:

O.M.: „Byť je naše škola církevní, věřících dětí je tam asi polovina. Na nižším stupni více, po pátém ročníku odchází hodně dětí na víceletá gymnázia. Poté se dobírá celkem velký počet dětí. Nelze tedy zjišťovat, zda jsou věřící, či ne. Je to škola jako každá jiná, jsou s ní však propojené křesťanské hodnoty a součástí té výuku jsou tak náboženské předměty. To, že jsme církevní školou, je dáno i nějakými zásadami zřizovatele pro práci s dětmi či pro vedení školy. A to je něco, o co se opírá i ten základní rámeček našeho přístupu, základní rámeček toho školního vzdělávacího programu. Je to věc, která tak nějak v té oblasti výchovy tím celkovým působením školy prostřednictvím všech učitelů, jelikož tyto zásady jsou obecné pro člověka bez ohledu na to, zda je věřící či není věřící, tedy ti učitelé. To působení je tam tedy takhle nastaveno a myslím, že docela dobře funguje a myslím, že ti

¹¹⁷ CHADIMOVÁ, Jindřiška. *Rozhovor*. Praha, 2017

učitelé jsou v mnoha ohledech velmi jednotní a pokud se dějí některé skutky, některá jednání žáku, která jsou neakceptovatelná, tak to není věc, která by se nechala být, ale okamžitě se nějakým způsobem řeší. Já si myslím, že ta citlivost těch učitelů k určitým problémům je tak větší. Já tedy nemám srovnání s jinou školou, respektive se školou státní, ale tak nějak tuším, že to, co by se jinde jinak neřešilo a mávlo by se nad tím rukou, tak my považujeme za věc, kterou důležité řešit je a někdy, pokud to řeknu negativně, to chápeme jako problém, kterým je potřeba se zabývat. Což si myslím, že právě dělá to, že je to církevní škola. Od toho se to odpojit nedá a myslím, že je to to, čím se ty církevní školy prezentují, to, co je jejich bonus. Ty vztahy a způsob života a jednání je tam nějak nastandardní oproti školám běžným. Což je spojeno i s tím, že se zde učitelé snaží držet nějakou linii a úroveň hodnot.¹¹⁸

J.CH.: „Jedna třetina dětí jsou věřící vycházející přímo z prostředí Adventistů sedmého dne, jedna třetina dětí jsou příslušníky jiných denominací a jedna třetina dětí jsou nevěřící. I ti nevěřící, kteří sem k nám jdou, podepisují vzájemnou smlouvu, ve které je obsaženo, že budeme hovořit o náboženských věcech a je jasné, že tyto věci se prolínají celým vyučováním. My máme de facto každé ráno ve třídách bohoslužby, jednou za měsíc velkou bohoslužbu rozdělenou na první a druhý stupeň, veškeré naše jarmarky a podobně jsou vedené v křesťanském duchu, takže tady se to vlastně prolíná. Nemohu říct, že bychom měli hodinu křesťanské výchovy, tam bychom se modlili a mimo ni nic. Na prvním stupni se společně modlí před jídlem a tak dále. Celkově přístup učitelů, řešení výchovných problémů či nějakých výchovných opatření jsou atmosférou školy dost motivovaný. Žijeme tu víru a křesťanství tak normálně, že jsou všude přítomný, ale zároveň neakcentovaný. Automaticky se modlíme, automaticky mluvíme o Bohu, automaticky je toto všechno tomu podřízeno, ale nějak speciálně to nezdůrazňujeme. Protože věřím, stejně jako moji kolegové, že nejvíce jsou příklady, osobní přístup a cesta k Bohu. Já neříkám, že vedeme děti do církve, ale vedeme je k Bohu. Takže ne do žádné konkrétní církve, ale ke křesťanským hodnotám, což je de facto etická výchova, jen jinak pojmenovaná.

Kdo se hlásí na křesťanskou školu, ať už učitelé či žáci, má nějaké povědomí o křesťanství a tudíž s ním spojený nějaký způsob chování, jednání a života. To znamená, že když přistupujeme k řešení problémů mezi žáky či k řešení jakéhokoliv problému, pokaždé

¹¹⁸ MRZÍLEK, Ondřej. *Rozhovor*. Praha, 2017

přístupujeme my učitelé z pozice věřícího člověka. Zároveň velmi silně akcentujeme ta pravidla slušného chování, která se i snažíme dodržovat, ať už je to slušná mluva, zdvořilé chování, vědomí hodnoty toho druhého. Ale my se vlastně bavíme v rámci křesťanství a etiky o věcech přirozených, které akorát v dnešní době musíme znovu vrátit na své místo. Mně připadá, že takhle by to mělo být všude, i když zjevně není. To znamená, že když vám říkám, že k tomu přístupujeme křesťansky, tak k tomu přístupujeme normálně. Když víme, že to dítě je z věřící rodiny, modlíme se. Když máme větší problém, modlíme se i s těmi dětmi. Ale netlačíme je do nějakého konkrétního náboženství, ale vychází to z nějaké osobnosti toho učitele.¹¹⁹

¹¹⁹ CHADIMOVÁ, Jindřiška. *Rozhovor*. Praha, 2017

Závěr

Diskuze týkající se postavení náboženství v moderní společnosti se dlouhodobě odehrávaly v mantinelech ztráty perspektivy jejich vzájemné koexistence.¹²⁰ Například americký politický vědec Ronald Inglehart podotýká, že materialistické bezpečí, které je široce dosažitelné v moderní společnosti stojící na pilířích industrializace, snižuje potřebu ujištění o spáse.¹²¹

Peter Berger zase ve své knize *Vzdálená sláva* dává do úzkých souvislostí sekularizaci a moderní společnost a upozorňuje na to, že roste počet lidí, kteří nepohlížejí na svět prostřednictvím náboženských symbolů.¹²²

Úvodní část této diplomové práce taktéž na základě různých šetření reflektuje oslabení postavení tradičních církevních společenství v moderní české společnosti, avšak také poukazuje na fakt přesunu víry do osobního prostoru jednotlivce. V České republice se tedy snižuje počet členů církví, avšak zvyšuje se počet těch, kteří sebe sami označují za člověka s vyznáním, avšak neoznačují se za příslušníka církevního společenství. Tento fakt je možno dát do spojitosti s historicko-společenskými událostmi v místním společenském prostoru.

Přesto je však zjevné, že pouto mezi zde tradičními církvemi a českou společností nelze jednoduše přetnout. Na základě šíření vzdělanosti či starosti o potřebné získaly místní církve, jako nositelky pramene klíčových etických hodnot, v české společnosti své nezastupitelné místo.

Současnou potřebu církve v celosvětovém měřítku hrát roli aktivního hráče v moderní společnosti může reflektovat například Druhý vatikánský koncil, jenž byl svolán papežem Janem XXIII v letech 1962-1965 a jenž měl primárně za cíl reagovat na potřeby současnosti. V *Deklaraci o křesťanské výchově*, která byla produktem tohoto shromáždění, uvádí, že církev je povinna i oprávněna zároveň poskytnout svým členům takové vzdělání, aby byl jejich život naplněn duchem Kristovým. Takový život by měl mít široký přesah,

¹²⁰ VIDO, Roman. Náboženství a modernita v současné sociologii náboženství. Sociální studia [online]. 2008, (3 - 4), s. 27 [cit. 2018-07-1]. Dostupné z: https://journals.muni.cz/socialni_studia/article/viewFile/5646/4742

¹²¹ Tamtéž, s. 32

¹²² BERGER, Peter L. *Vzdálená sláva: hledání víry ve věku lehkověrnosti*. Brno: Barrister & Principal, 1997. ISBN 80-85947-18-8.

neboť jeho nositelé by měli přispívat k harmonickému fungování společenství, v němž žijí.¹²³

Je tak zjevné, že pomocí předávání morálních hodnot či učení o termínech jako je dobro, zlo, spravedlnost, odpuštění nebo láska má církve stále značný potenciál kladně působit na širší komunity a přispívat tak k neustálému zdokonalování mezilidských vztahů a života ve světě.

Jak již bylo zmíněno výše, česká situace je z hlediska religiozity specifická, a to především vzhledem k dlouholetému komplikovanému vztahu církve a státu. Návrat k pluralitní společnosti po roce 1989 však českým církevním společenstvím umožnil alespoň částečnou obrodu, která se začala projevovat mimo jiné zakládáním církevních škol.

Dnešní společnosti stojící na velkém množství otázek a mnoha možnostech, jak na ně nalézt odpověď, mohou tyto školy poskytnout jistoty opřené o tradiční dogmata ukotvená v mnohaleté historii. Nástrojem k tomuto mohou být například hodiny náboženství, kde mají žáci možnost získat nejen znalosti o konkrétních denominacích, ale také poznatky vedoucí k rozvoji zdravé a sebevědomé osobnosti zakládající vztah k ostatním i k sobě samému na pozitivní hodnotové orientaci. Jak ukázala předkládaná práce, kurikula tohoto předmětu se často kryjí s etickou výchovou, předmětem, jenž se dostává do osnov stále většího množství škol v různých částech Evropy a jenž má také za cíl usnadnit žákům orientaci ve společnosti a přispět tak k humánnějšímu charakteru lidské komunity.

Rozhovory v poslední části diplomové práce, jež mi za účelem jejího vzniku poskytli dva pedagogové hodin náboženství na českých církevních školách, rovněž značí společenský i individuální přesah této výuky, stejně tak jako význam samotné existence církevních škol.

Otázka nadnesena v úvodu tázající se po hodnotové neutralitě předávání etických směrnic během náboženské výuky má však zápornou odpověď – hodiny náboženství nejsou hodnotově neutrální, především pak nejsou hodnotově neutrální hodiny náboženství na českých církevních školách, jelikož zde mají povětšinou konfesní podobu. Přesto je však potřeba poukázat na to, že absolutní hodnotová neutralita během jakékoliv výuky je patrně iluzorní. Vždy totiž existuje mezi učitelem a žákem mantinel učitelova vnímání

¹²³ Deklarace o křesťanské výchově. In Dokumenty II. vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 527-543

světa či učitelových zkušeností, poznatků a prožitků. Avšak pomocí správného vedení může být žák učitelem nasměrován, aby si uspořádal hodnoty a preference dle svého vlastního uvážení, a tak je neutralita vytvořena i navzdory všeobjímající existenci priorit.

Církevní školy mají v české společnosti významné místo. Pojí ji se starobylou tradicí, svým způsobem výuky jí poskytují jiný úhel pohledu na problémy dnešního světa, jsou držiteli dlouholetých a osvědčených etických zásad. Jejich existence, stejně jako existence hodnot, které vyznávají, je tak více než cenná a jejich absencí by moderní česká společnost přišla o jednu ze svých důležitých opor.

Seznam použité literatury a dalších zdrojů

Literatura

- BERGER, Peter L. *Vzdálená sláva: hledání víry ve věku lehkověrnosti*. Brno: Barrister & Principal, 1997. ISBN 80-85947-18-8.
- CIGÁNEK, Radim. Politický zápas o jednotnou státní školu 1945-1949, 1. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1611-7
- Deklarace o křesťanské výchově. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 527-543
- DURKHEIM, Émile. Elementární formy náboženského života: systém totemismu v Austrálii. Praha: Oikymen, 2002, s. 55. Oikúmené. ISBN 80-7298-056-4
- HAMPLOVÁ, Dana. Šetření ISSP 1998 - Náboženství / International Social Survey Program 1998 - Religion. In: *Sociologický časopis: Czech Sociological Review*. 36/4. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2000, s. 431-440. ISSN 2336-128X.
- HANESOVÁ, Dana. *Náboženská výchova v Európskej únii*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006. ISBN 80-8083-304-4.
- HORÁK, Záboj. Církev a české školství: právní zajištění působení církví a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3623-5
- KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. V Praze: Česká akademie věd a umění, 1938. Filosofická bibliotéka
- KALISKÝ, Ján. *Premeny etickej výchovy základných škôl Nemecka* [online]. KORIM, Vojtěch. Banská Bystrica: UMB, 2008, s. 59-86 [cit. 2018-05-03]. ISBN 978-80-8083-661-0.
- KORIM, V. (Ed.) *Premeny etického výchovy v európskom kontexte*. Banská Bystrica: UMB, 2008. 258 s. ISBN 978-80-8083-661-0
- KŘIVÁNEK, J. Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice Československé. Brno: Ústřední spolek učitelského na Moravě v Brně, 1924
- KUČEROVÁ, Stanislava. *Obecné základy mravní výchovy*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 30. ISBN 80-210-0183-6

LIGUŠ, Ján. *Náboženská výchova a výuka: sborník*. Brno: 2005, s. 120-123. ISBN 80-86263-59-2

LUCKMANN, Thomas. *The Invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society*. Basingstoke: MacMillan Publishing Company, 1967, s. 103. ISBN 0025767003.

MÜLLER, Olaf, POLLACK, Detlef, ed. *Political Culture in Post-Communist Europe: Attitudes in New Democracies*. Surrey: Ashgate Pub, 2003. ISBN 978-0754619697

MUROŇOVÁ, Eva a Ludmila MUCHOVÁ. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1. – 9. ročníku základní školy*. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2004, s. 2-3

NOVÁKOVÁ Marie, VACEK Pavel: *Etická výchova. Proč a jak? Prevence rizikového chování, zdravý životní styl*, Praha 9 - Vinoř: Typo & Desing: VR Atelier, 2009, 9–14

VALÍŠOVÁ, Alena a Hana KASÍKOVÁ. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007, s. 85. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1734-0

Elektronické zdroje

10 Revealing Maps of Religion in Europe. *Church Pop* [online]. 2014 [cit. 2018-03-09]. Dostupné z: <https://churchpop.com/2014/10/09/10-maps-religion-europe/>

BEKÁREK, Štěpán. Čtvrtstoletí církevního školství. *Katolický týdeník* [online]. Katolický týdeník, 2016, 30. 8. 2016, (36) [cit. 2018-02-13]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/ctvrtstoletí-cirkevniho-skolstvi.html>

BOHM, Tomáš. Jaký je rozdíl mezi školskou radou a radou školské právnické osoby?. *Zkola* [online]. 2005 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://www.zkola.cz/rodice/skolskerady/Stranky/Jak%C3%BD-je-rozd%C3%ADl-mezi-%C5%A1kolskou-radou-a-radou-%C5%A1kolsk%C3%A9-pr%C3%A1vnick%C3%A9-osoby.aspx>

DOHNALOVÁ, Zdeňka. *Církevní školství v České republice* [online]. FF MU [cit. 2018-05-01]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/118382/3_Sacra_3-2005-1_6.pdf

Etická výchova se učí již na 500 školách [online]. [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/eticke-vychova-se-uci-jiz-na-500-skolach-1>

Etické fórum České republiky: Historie. *Etické fórum České republiky* [online]. [cit. 2018-04-12]. Dostupné z: <http://www.etickeforumcr.cz/eticke-forum/o-nas/historie>

Etické fórum České republiky: Etická výchova – O etické výchově. *Etické fórum České republiky* [online]. [cit. 2018-04-12]. Dostupné z: <http://www.etickeforumcr.cz/eticke-forum/o-nas/historie>

HAMPLOVÁ, Dana. Česká religiozita - církevní příslušnost a víra ve světle Sčítání lidu a dat ISSP 2008. *Naše společnost* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2010, 8(1), 3-8 [cit. 2018-10-11]. Dostupné z: http://dlib.lib.cas.cz/6278/1/Ceska_religiozita.pdf

HOLUB, Tomáš. *Připomínky České biskupské konference k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon* [online]. [cit. 2017-09-11]. Dostupné z: <http://jbcrcz.cz/images/stories/aktuality/vyjadreni-cbk-k-financovani-skol.pdf>

Charakteristika školy. *Základní škola sv. Voršily v Praze* [online]. [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: <http://www.zssv.cz/informace-o-skole/charakteristika-skoly/>

Informace o škole. *Základní škola sv. Voršily v Praze* [online]. [cit. 2018-05-01]. Dostupné z: <http://www.zssv.cz/informace-o-skole/>

Lidé a společnost: NÁBOŽENSKÁ VÍRA OBYVATEL PODLE VÝSLEDKŮ SČÍTÁNÍ LIDU [online]. Praha, 2014 [cit. 2018-05-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf/c533e33c-79c4-4a1b-8494-e45e41c5da18?version=1.0>

MARTIN, David. *On Secularization: Towards a Revised General Theory* [online]. 1. New York: Routledge, 2016 [cit. 2018-04-22]. ISBN 978-0754653226. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=81hBDgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT7&dq=On+Secularization:+Towards+a+Revised+General+Theory&ots=sKyzcBWjd3&sig=v_kwVYkDTYGZY_s6ymo8Lba7pX4&redir_esc=y#v=onepage&q=On%20Secularization%3A%20Towards%20a%20Revised%20General%20Theory&f=false

Nové financování dolehne na církevní a soukromé školy [online]. 27.3.2017 [cit. 2017-09-12]. Dostupné z: <http://www.ceskaskola.cz/2017/03/nove-financovani-dolehne-na-cirkevni.html>

O škole. *Elijáš: Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola* [online]. [cit. 2018-05-01]. <https://www.elijas.cz/skola/o-skole>

Online etymology dictionary [online]. [cit. 2018-05-09]. Dostupné z: <https://www.etymonline.com/word/ethic>

PÉPIN, Luce. *Teaching about Religions in European School Systems: Policy Issues and Trends* [online]. London: Alliance Publishing Trust, 2009 [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: http://www.nef-europe.org/wp-content/uploads/2013/03/Teaching-about-religion_NEF-RelDem-RELIGION-EDUCATION-Final.pdf

Projekty. *Elijáš: Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola* [online]. [cit. 2018-05-01]. <https://www.elijas.cz/skola/projekty>

Přehled kroužků. *Elijáš: Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola* [online]. [cit. 2018-05-01]. <https://www.elijas.cz/dulezite-odkazy/krouzky/prehled-krouzku>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2017.

Seznam přednášek, seminářů a cvičení Husitské teologické fakulty v akademickém roce 2017/2018 [online]. [cit. 2018-01-06]. Dostupné z: https://www.htf.cuni.cz/HTF-323-version1-karolinka_2017_2018.pdf

STANĚK, Antonín. Mezníky vývoje výchovy k občanství v českém školství. *E-Pedagogium: nezávislý odborný časopis určený pedagogickým pracovníkům všech typů škol* [online]. 2007, 152 [cit. 2017-10-09].

Statistická ročenka školství 2005/2006 - výkonové ukazatele [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

Statistická ročenka školství 2005/2006 - výkonové ukazatele [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

Statistická ročenka školství 2013/2014 - výkonové ukazatele [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

Statistická ročenka školství 2017/2018 - výkonové ukazatele [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

Školné. *Elijáš: Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola* [online]. [cit. 2018-05-01]. <https://www.elijas.cz/skola/o-skole/skolne>

Školy a školská zařízení v České republice [online]. Praha: Český statistický úřad, 2015 [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555525/23004215.pdf/02c74450-3917-4a73-8827-d54f238ee05b?version=1.1>

ŠVECOVÁ, Jana. Úprava církevního školství v právním řádu ČR. *Juristic* [online]. 2004 [cit. 2017-09-10]. Dostupné z: <http://spravni.juristic.cz/489621/clanek/spravni2.html>

TOMÁNEK, Pavol, 2007. Náboženstvo a náboženská výchova v EÚ. In: *Výchova, škola – minulosť, súčasnosť*. (Ed. L. Koldeová) [online]. Bratislava: PF UK, 2007, s. 229-238. ISBN 978-80-223-2295-9. [cit. 2013-11-19]. Dostupné z: http://www.fedu.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/KP_Rehus/sekcia1.pdf

TZ MŠMT: Chceme kvalitní veřejné školy. Soukromé jsou dobrý doplněk [online]. 9. 2. 2017 [cit. 2017-09-11]. Dostupné z: <http://www.eduin.cz/clanky/tz-msmt-chceme-kvalitni-verejne-skoly-soukrome-jsou-dobry-doplnek/>

VESELÁ, Zdenka. *Vývoj českého školství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 72

VIDO, Roman. Náboženství a modernita v současné sociologii náboženství. *Sociální studia* [online]. 2008, (3 - 4), 27 - 51 [cit. 2018-07-1]. Dostupné z: https://journals.muni.cz/socialni_studia/article/viewFile/5646/4742

Vize školy. *Elijáš: Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola* [online]. [cit. 2018-05-01]. <https://www.elijas.cz/skola/vize-skoly>

Zákon č. 29/1984 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. 1984 [cit. 2017-09-07]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1984-29#f2796133>

Zákon č. 95/1948 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2017-10-05]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95#cast6>

Zákon č. 561/2004 Sb., *o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)* [online]. 2004, [cit. 2017-08-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-1-1-2017-do-31-8-2017>

Zasedání Národního shromáždění československého r. 1919. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. 30. 5. 1919 [cit. 2017-09-15]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1153_00.htm

Zpráva o vývoji českého školství od listopadu 1989 (v oblasti regionálního školství) [online]. 2009, 5 [cit. 2018-05-04]. Dostupné z: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:hoD8-ZbFelsJ:www.msmt.cz/file/10376_1_1/download/+&cd=2&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

Zřizovatel. *Elijáš: Křesťanská střední škola, základní škola a mateřská škola* [online]. [cit. 2018-05-01]. Dostupné z: <https://www.elijas.cz/skola/o-skole/zrizovatel>

Další zdroje

BLAŽKOVÁ, Miroslava. *Dějiny etického myšlení* (přednáška). Praha: HTF UK, 2017

HOGENOVÁ, Anna. *Úvod do filozofie* (přednáška). Praha: HTF UK, 2013

CHADIMOVÁ, Jindřiška. *Rozhovor*. Praha, 2017

MRZÍLEK, Ondřej. *Rozhovor*. Praha, 2017